

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Jovita Nedveckia

Socialinės politikos studijų programa

Magistro darbas

Globos centrai Lietuvoje deinstitutionalizacijos politikos kontekste

Vadovas: Prof. Romas Lazutka

Vilnius 2021

TURINYS

TURINYS.....	2
SANTRAUKA.....	3
SUMMARY	4
ĮVADAS.....	5
1. DEINSTITUCIONALIZACIJOS POREIKIS	8
1.1. Deinstitutionalizacijos samprata	8
1.2. Deinstitutionalizaciją aiškinanti teorija.....	10
2. DEINSTITUCIONALIZACIJOS ĮGYVENDINIMAS	12
2.1 Deinstitutionalizacija Europoje	12
2.2 Deinstitutionalizacijos eiga Lietuvoje.....	14
3. GLOBOS CENTRAS DEINSTITUCIONALIZACIJOS PROCESU.....	21
3.1. Globos centrų įveiklinimas Lietuvoje.....	23
3.2 Pasiryžimas tapti budinčiu globotoju	24
3.3 Globos centrų patirtys užsienio šalyse.....	25
4. TYRIMO METODIKA	28
4.1 Tyrimo metodas, atranka ir tiriamieji	28
4.2 Tyrimo eiga ir realizavimas	28
5. TYRIMO REZULTATAI	30
5.1 Globos centrų vertinimas darbuotojų požiūriu.....	31
5.2 Globos centro teikiamų paslaugų veiksmingumas	34
5.3 Iššūkiai kylantys globos centrų darbuotojams	36
5.4. Budintiems globotojams sudaromų sąlygų vertinimas	38
5.5. Globos centrų teikiamos paslaugos ir gaunama pagalba	42
IŠVADOS.....	47
REKOMENDACIJOS	49
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	50
PRIEDAS	54

SANTRAUKA

Vaiko globos sistemos deinstitucionalizacija yra viena iš prioritetinių Lietuvos socialinės politikos sričių, ji Lietuvos socialinės politikos kontekste plačiau įvardijama kaip vaikų globos namų pertvarka arba perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Valstybė prisiimdama atsakomybę apsaugoti vaiką nuo jo gerovę drumsčiančių situacijų, kuria alternatyvias globos formas, tokias kaip: globa globos centre arba bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Šiame darbe siekiama atskleisti vienos inovatyviausių vaiko socialinės globos politikos priemonių – globos centrų veiksmingumą. Šio baigiamojo darbo svarba yra neatsiejama nuo socialinės politikos pokyčio vertinimo, kadangi tyrinėjama mažiausiai institucinę globą atitinkanti alternatyva – globos centrai.

Šio darbo tyrimo tikslas buvo ištirti globos centrų veiklos ypatumus ir veiksmingumo didinimo veiksnius. Pasirinkta darbuotojų vertinimo ir požiūrio perspektyva, kadangi jie turi daugiausia patirties įgyvendinant šią naują priemonę, taip pat jų darbas yra pagrįstas bendravimu su kitomis institucijomis, o tai sąlygoja platesnį požiūrį už įstaigos, organizacijos ribų. Šiam darbui buvo pasirinktas kiekybinis tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metodas. Surinkti duomenis analizei buvo apdoroti IBM SPSS programiniu paketu. Tyrimui buvo parengtas klausimynas globos centro darbuotojams apie teikiamas paslaugas, jų naudą ir prasmę, ypatingai akcentuojant budinčius globotojus bei tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad globos centrai susiduria tiek su mikro, tiek su makro lygmens iššūkiais, tokiais kaip: didelis darbo krūvis, patiriamas pastangų neįvertinimas, neigiamas valdžios požiūris, mažas darbo užmokestis ir t.t. Globos centrų žinomumas visuomenėje yra labai aktuali problema, kaip ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas arba nepakankamas jo efektyvumas.

Budinčių globotojų veikla yra vertinama kaip labai reikalinga alternatyva institucinei globai, kadangi būtent jie užtikrina vaiko pateikimo į globos namus prevenciją tuo atveju kai jiems nustatomas globos poreikis. Viena iš išskirtinų budinčių globotojų veiklos savybių yra gaunamas atlygis už vaiko priežiūrą. Globos centrų darbuotojai mokamą atlygį vertina kaip veiksmingą priemonę, tačiau mano, kad jis yra per mažas.

Savo prasme globos centrai užima aukštą svarbą vaiko socialinės globos deinstitucionalizacijos priemonių sąrašė, kadangi jie atitinka profesionalių globėjų sistemos ypatumus, todėl politikos formuotojų bei jos įgyvendintojų, bei pačių globos centrų indėlis į šios inovatyvios priemonės „įveiklinimą“ yra itin svarbus, ką šiame darbe ir siekiama atskleisti.

SUMMARY

Deinstitutionalization of the child care system is one of the priority areas of Lithuanian social policy, which, in a context of Lithuanian social policy, is more broadly referred to as the transformation of children's care homes or the transition from institutional care to the services provided in a family and community. Taking responsibility for protecting the child from situations that might interfere with one's well-being, the state develops alternative forms of care, such as: custody in a care center or community child care home. The aim of this work is to reveal the efficiency of one of the most innovative child social care policy measures – care centers. The importance of this thesis is integral from the assessment of the change in a social policy as the object of this research is care centers – the least complying alternative to institutional care.

The aim of this research was to investigate the peculiarities of care centers and the factors of increasing efficiency. The perspective of employee evaluation and approach has been chosen due to the reason that they have the most experience in implementing this new tool. Moreover, their work is based on communication with other institutions, which leads to a broader attitude outside the institution or organization. A quantitative method of research data collection and analysis was applied for this study. The collected data for analysis were processed with IBM SPSS software package. A questionnaire was prepared for the staff of the care center about the provided services, their benefits and meaning, with special emphasis on the carers on duty and inter-institutional cooperation.

The results of the conducted study showed that care centers face both micro and macro level challenges, such as: high workload, underestimation of effort, negative attitude of the government, low wages, etc. Awareness of care centers in a society is a very relevant problem, as well as the lack of inter-institutional cooperation or its insufficient effectiveness.

The activities of on-call carers are seen as a much-needed alternative to institutional care because they are the ones who ensure that the child is prevented from entering the care home in case the need for care is identified for them. One of the distinctive features of on-call caregivers is the pay they receive for looking after a child. The staff of care centers see the remuneration as an effective measure, however, consider it to be too low.

Care centers take on high importance on the list of measures for the deinstitutionalization of childcare as they correspond to the peculiarities of the professional carer system. Therefore, the contribution of policymakers and implementers, as well as the care centers themselves, is crucial in order to implement with this innovative tool, which is what this study aims to reveal.

IVADAS

Politinis šūkis – „Lietuva 2020 – be vaikų globos namų!“ – netolimoje praeityje reiškė dideles politines ambicijas įgyvendinti vaikų globos namų pertvarką. Deinstitutionalizacija dažniausiai įvardijama kaip tvarus perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų, kurios tikslinės grupės yra likę be tėvų vaikai, neįgalūs, turintys proto, psichikos negalią vaikai, suaugę bei jų šeimos, tačiau šiame darbe deinstitutionalizacija nagrinėjama tik kaip vaikų globos namų pertvarka. Nors daugelis pasaulio šalių yra išipareigojusios kiekvienam vaikui užtikrinti tokias gyvenimo sąlygas, kurios nepažeistų vaiko fizinės, emocinės, kognityvinės ir socialinės raidos, tačiau įvertinti likusių be tėvų globos vaikų skaičių pasauliniu mastu yra beveik neįmanoma, nes „naudojami rodikliai yra retai palyginami skirtinguose nacionaliniuose kontekstuose taip žymiai sumažinant galimybę daryti išvadas apie platesnį „globalų“ aspektą apie vaikus, gyvenančius institucinėje aplinkoje“ (Holzscheiter ir Cantwell 2008) Kiekvienas vaikas turi teisę augti šeimos aplinkoje, meilės ir supratingumo atmosferoje (Europos ekspertų grupė perėjimo nuo institucinės prie bendruomenėje teikiamos globos klausimais 2012). Neigiama institucinės globos įtaka pastebėta jau XIX a. pab., tačiau teorinį pagrindą šiam įsitikinimui suteikė J. Bowlby (1907 - 1990), darbai arba jo prieraišumo teorija. Tuomet jau nuo 1946 m. tokios šalys kaip JAV, Kanada, Didžioji Britanija nusprendė eiti link institucinės globos atsisakymo (Stražinskaite ir Kvieskiene 2015). Tačiau net ir šiais laikais daug vaikų daugelyje šalių vis dar gyvena ilgalaikės globos įstaigose – tai yra vienas svarbiausių iššūkių žmogaus teisėms visoje Europoje (Pūras 2012), o valstybės sunkiai atranda priemones, kurios užkirstų kelią vaikų institucionalizavimui. Įgyvendinamos politinės priemonės arba per daug institucinės (pvz. bendruomeniniai vaikų globos namai) arba nepopuliarios visame deinstitutionalizacijos priemonių kontekste (pvz. profesionalių globėjų vaikla). Galima teigti, kad tiek Lietuvos, tiek kitų Europos šalių politika jau „perlipo“ institucinės žalos suvokimo slenkstį, o šiuo metu įgyvendinamos priemonės išgyvena transinstitutionalizacijos, pasižyminčios „institucinės praktikos ir kultūros atkartojimu“ pavojų (Genienė 2020, p. 28). Pavyzdžiui, bendruomeniniai vaikų globos namai yra traktuojami kaip mažesnės „mini – institucijos“, nuo vaikų globos namų besiskiriančios tik dydžiu, kai Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija ir Lietuvos įstatymai numato, jog institucinė globa gali būti skiriama tik kraštutiniu atveju (Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos 2012). Kitos priemonės, pavyzdžiui, globos centrai, kurie rūpinasi vaiko globos skatinimu šeimoje (įgyvendina globėjų, tėvių, budinčių globotojų paiešką, veda jiems mokymus bei teikia nuolatinę pagalbą) daugiausia finansuojami Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis, todėl atsiranda „projektškumo“ rizika, kuri pasireiškia projektų suvaržymu laiko rėmuose ir veiklos tęstinumo trūkumu

Pirmą kartą aiškiai suformuluotas socialinės politikos turinys, išskirtos šeimos, motinos ir vaiko teisės Europos socialinėje chartijoje 1961 m. (Kiaunytė ir Lygnugarienė 2019). Vaiko globos sistemos deinstitutionalizacija yra viena iš prioritetinių Lietuvos socialinės politikos sričių, ji Lietuvos socialinės politikos kontekste plačiau įvardijama kaip vaikų globos namų pertvarka arba perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Nors vaikų globos namų pertvarka pradėta dar 2014 m., tačiau Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, vaikų globos namuose 2019 metų pabaigoje gyveno beveik 1,9 tūkst. Vaikų, o kurį laiką politikoje ir žiniasklaidoje įsitvirtinęs teiginys „Lietuva – be vaikų namų“ tarsi nuslopo. Gudžinskienė ir Navaitis (2016) abejojo ar įmanoma pasiekti, kad iki 2020 metų pradžios globos įstaigose liktų tik – 20 proc., globojamų vaikų.

N. Kunitoh (2013); S. Ilinca et al (2015); D. Pūras (2012) mokslinėje literatūroje rašo apie deinstitutionalizacijos būtinumą, jie žmones, gyvenusius nuolatinės globos institucijose vadina, „pamirštais europiečiais“, pabrėžia, kad bendruomeninė pagalba yra efektyvesnė, kadangi užtikrina geresnę gyvenimo kokybę, didesnę pasitenkinimą gyvenimu, mažinę socialinę atskirtį. D. Stražinskaitė ir G. Kvieskienė (2015) bei Z. Bugarszki, H. Ewijk ir J. P. Wilken (2015) tyrė kaip pasirinktos Europos šalys (Čekija, Slovakija, Vengrija, Rumunija, Didžioji Britanija, Olandija ir Švedija) įgyvendino deinstitutionalizaciją, su kokiais sunkumais susidūrė. Pavyzdžiui, lyginant Lietuvą su Vengrija paaiškėjo, kad, nors globos pašalpos ir vaikų namų finansavimas geresnis yra Lietuvoje, Vengrija gali pasiūlyti platesnį ir labiau civilizuotą finansinės paramos šeimai spektrą.

Visgi politinės pertvarkos nuostatos išliko – remiantis Socialinės globos normų aprašu, nuo 2020 m. sausio 1 d. likusiems be tėvų globos vaikams ilgalaikė socialinė globa negali būti naujai pradama teikti vaikų socialinės globos namuose. Valstybė prisiimdama atsakomybę apsaugoti vaiką nuo jo gerovę drumsčiančių situacijų, įgyvendina alternatyvios globos formas, tokias kaip: įvaikinimas, laikinoji ar nuolatinė globa pas globėjus (rūpintojus), globa globos centre arba bendruomeniniuose vaikų globos namuose (Staržinskaitė ir Zaleskienė 2017).

Moksliniuose šaltiniuose vaikų globos reformai skiriama daug dėmesio. Institucinės globos žalą vaikui tiria įvairūs mokslininkai (Gudžinkas ir Navaitis, 2016; Tamutienė, 2004; Johnson, Browne, Hamilton – Giachritsis, 2006; Pūras, 2012; Bowlby, 1951, Butvilas, 2008). Deinstitutionalizacijos proceso svarbą šiuolaikiniam pasauliui savo darbuose nagrinėja (Ivanova ir Bogdanov, 2013; Šumskienė ir Mataitytė – Diržienė, 2013; North (2003), Gvaldaitė, 2017; Žalimienė, 2007; Ismayilova, Sewamala ir Huseunli, 2014; Ilinca, 2015; Bugarszki, Ewijk ir Wilken, 2015, Gvaldaitė ir Šimkonytė, 2016). Globa, globėjų pasiruošimą, jų svarbą tiria (; Caw ir Sebba, 2014; Smallye, 2009; Giedrimas, 2014; Osmond ir kt., 2008; Žalimienė, 2007; Snieškienė, 2001; Staskevičienė, 2007; Žukauskienė ir Leiputė, 2015; Vitkauskas, 2014). L. Gvaldaitė (2017)

tyrė globėjų patirtis priimant ir globojant vaikus deinstitutionalizacijos įgyvendinimo metu. Tyrimų apie globos centrus nėra atlikta.

Šiame darbe siekiama atskleisti globos centrų veiksmingumą, kaip priemonę įgyvendinant pertvarkos tikslus. Siekiant užkirsti kelią vaikų patekimui į institucijas, 2018 metų pabaigoje atsirado globos centrai ir budintys globotojai, kurie gali priimti vaiką patiriantį riziką, likusį be tėvų globos į šeimą bet kuriuo paros metu. 2019-ųjų metų sausį globos centruose jau dirbo apie 100 darbuotojų, o 2020 metų sausį darbuotojų skaičius padidėjo beveik keturis kartus (šiuo metu jų yra 351), atitinkamai 2019 m. pradžioje budinčių globotojų šalyje buvo 73, o šiuo metu jų yra 227. Globos centrai veikia kiekvienoje savivaldybėje. Globos centro veikla 2018 m. sausio 19 dieną tapo reglamentuota įstatyminiu lygmeniu.

Šio baigiamojo darbo svarba yra neatsiejama nuo socialinės politikos pokyčio vertinimo, kadangi tyrinėjama mažiausiai institucinę globą atitinkanti alternatyva - globos centrai. Šiam baigiamajam darbui keliami tokie probleminiai klausimai: kokios, alternatyvios institucinei globai paslaugos, įgyvendinamos Lietuvoje? Koks yra globos centrų veiklos efektyvumas lyginant su kitomis įgyvendinamomis priemonėmis? Kokie yra globos centrų ir budinčių globotojų veiklos ypatumai?

Darbo tikslas – ištirti globos centrų veiklos veiksmingumą vaikų globos politikos deinstitutionalizacijos kontekste.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti mokslinėje literatūroje aprašomą globos centrą, kaip politikos įgyvendinimo priemonę.
2. Ištirti pertvarkos priemones taikomas vaikų globos politikos deinstitutionalizacijos kontekste.
3. Išanalizuoti priemones, taikomas globos centrų ir budinčių globotojų veiklos, plėtrai.
4. Ištirti globos centrų veiksmingumą globos centrų darbuotojų požiūriu.

1. DEINSTITUCIONALIZACIJOS POREIKIS

Vaikų globos įstaigos Europoje susikūrė siekiant išsaugoti vaikų teises į gyvybę ir išlikimą. Anksčiau buvo manoma, kad institucinė globa yra kone vienintelė išeitis, užtikrinant vaiko išgyvenimą. Tačiau laikui bėgant pasikeitė vaiko teisių ir poreikių supratimas, anksčiau paminėti vaiko poreikiai labai išsiplėtė (Pūras 2012). Vaikų globos namai yra institucijos, teikiančios socialines paslaugas, šiuo atveju, socialinės globos paslaugas vaikams, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių liko be biologinių ar kitų atstovų globos.

Tyrimai atskleidė, kad institucijos daro įtaką jose gyvenančių vaikų intelekto raidos sulėtėjimui, todėl taip pat gali pasireikšti įvairios emocinės, pažintinės bei moralinės raidos problemos, vaikai nėra apsaugoti ir nuo psichinės deprivacijos. Institucinė globa visada lemia žemesnę gyvenimo kokybę nei bendruomenėje teikiamos paslaugos, dažnu atveju tai lemia segregaciją ir socialinę atskirtį visam gyvenimui (Smyke et al. 2007). Todėl jau XX a. pab., beveik visose išsivysčiusios demokratijos šalyse, prasidėjo deinstitutionalizacijos judėjimas (Gvaldaitė ir Šimkonytė 2016). Genienė ir Šumskienė (2016) viena didžiausių socialinės politikos ydų šiuolaikinėje Lietuvoje būtent įvardija iš sovietmečio paveldėta institucinę globą.

1.1 Deinstitutionalizacijos samprata

Deinstitutionalizacijos samprata aiškinama ir vartojama įvairiai, o skirtingi jos aiškinimai ir gairės kompromituoja jos įgyvendinimą. E. Dunajevs (2012) deinstitutionalizaciją įvardija kaip procesą, kuriuo metu institucijos yra uždaromos, neįsteigiant naujų institucijų. Kitu požiūriu pabrėžiama prevencinė deinstitutionalizacijos prasmė, reiškianti paslaugų teikimą šeimoms, susiduriančioms su vaikų auginimo problemomis. Kadangi pagrindinis paslaugų tikslas yra užtikrinti vaikams galimybes augti jų biologinėse šeimose, tam reikia tobulinti paslaugų šeimoms sistemą. Paslaugos šeimoms turi būti efektyvios, lanksčios bei savalaikės (Mokomoji medžiaga 2016).

E. Šumskienė (2014) deinstitutionalizacijos procesą įvardina kaip asmenų perkėlimą iš institucijų į bendruomenę, kur jie taip pat galėtų gyventi, būti globojami ir ugdomi. Tai reiškia, kad pereinama iš paternalistinės 24 valandų per parą priežiūros prie labiau individualistinės, skatinančios savarankiškumą, globos. Ivanova ir Bogdanov (2014) pabrėžia, kad vien įstaigų uždarymas nėra pakankamas, kadangi deinstitutionalizacijos eigoje turi būti pertvarkoma visa šalyje veikianti globos sistema, kuriamos naujos paslaugos vaikams ir šeimoms. Mokslininkai pabrėžia proceso kompleksiskumą, nes uždarant institucijas tuo pat metu turi būti užtikrinta efektyvi alternatyva, kuri garantuotų, kad žmonės nebus ištraukti iš institucijos ir perkelti į kitą vietą, ir kad bus įgyvendintas palydėjimas į savarankišką gyvenimą (Ivanova ir Bogdanov 2014).

Pagal bendrąsias europines gaires dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos deinstitutionalizaciją (Europos ekspertų grupė perėjimo nuo institucinės prie bendruomenėje teikiamos globos klausimais 2012) galima aiškinti ir kaip politinę valią, kuria siekiama: stiprinti paslaugas bendruomenės ir šeimos aplinkoje, mažinti priklausomybę nuo institucinės globos; stabdyti vaikų atėmimą iš šeimų, suteikiant joms efektyvią paramą; užtikrinti tinkamą pagalbą asmenims, išeinantiems iš globos, bei efektyvų jų perėjimą į savarankišką gyvenimą.

Pagal UNICEF (2010) apibrėžimą, deinstitutionalizacija yra globos institucijų mažinimo ir (arba) uždarymo procesas, kai tuo pat metu yra kuriamos kitos, alternatyvios vaiko globos paslaugos, kurios yra orientuotos į numatytus tikslus ir siektinus rezultatus. Vadinasi deinstitutionalizacija nėra vien tik įstaigų uždarymas, kadangi tokiu atveju tai nebus sėkmingas procesas. Būtina į šį procesą įtraukti bendruomenes, plėtoti jose paslaugas, kurti mechanizmus, kurie mažintų institucinių įstaigų poreikį ir priklausomybę nuo jų. Deinstitutionalizacija nereiškia, kad globos įstaigų visiškai neliks, tačiau teikiamų įstaigose paslaugų kokybė ir pobūdis pasikeis (Mokomoji medžiaga 2016).

Skirtingų deinstitutionalizacijos sampratų analizė leidžia sudėlioti ir apibendrinti pagrindinius šios sąvokos komponentus. Pirmia, laipsniškas institucijų uždarymas turi būti siejamas su alternatyvių paslaugų plėtra bendruomenėje. Antra, bendruomeninės paslaugos turi skatinti asmenų bei šeimų savarankiškumą ir atlikti prevencinę funkciją, kad pagalbos stokojantys asmenys nepatirtų institucinės rizikos. Trečia, deinstitutionalizacija turi spręsti tiek vaikų, augančių šeimose, tiek vaikų, gyvenančių institucijose, problemas. Ketvirta, socialinė politika turi būti formuojama taip, kad sudarytų paskatas rasti kitoms, ne institucinėms paslaugoms, kurių negali užtikrinti biologinė vaiko šeima.

Visapusiškas deinstitutionalizacijos turinio ir esmės suvokimas gali padėti politikos formuotojams ir jo įgyvendintojams užtikrinti tikruosius vaiko interesus. Viena iš dažniausių ir labiausiai paplitusių tarptautiniame kontekste pasikatojusių klaidų yra vaikų perkėlimas iš didesnių pastatų į mažesnius. Neužtikrinant būtinos ir tinkamos pagalbos fizinės aplinkos pakeitimas nežymiai pagerina gyvenimo kokybę, tačiau nesprendžia kitų vaiko poreikių (pvz. saugumo, saviralizacijos ir kt). Taip pat gerai žinant esmę ir turinį galima teisingai pasirinkti būdą kuriant planą pertvarkai vietiniu lygmeniu. Svarbiausias dalykas, kad tik turint sukurtus alternatyvius mechanizmus, kurie padės vaikui ir šeimai keičiant aplinką, gali būti uždaromos institucijos (Mokomoji medžiaga 2016).

1.2 Deinstitutionalizaciją aiškinanti teorija

Institucionalizmas – viena iš pagrindinių socialinių mokslų teorijų, jos pagrindinė mintis yra, kad institucijos turi didelę reikšmę visuomenėje (Lane ir Ersson 2000). Ši teorija nagrinėja institucijų veiklą, struktūras, taisykles, nuostatas tam, kad būtų galima paaiškinti kaip minėti dalykai įtakoja viešosios politikos formavimą ir įgyvendinimą. Douglass North institucijas apibrėžia kaip „visuomenės žaidimo taisyklės arba formaliai išsireiškus – žmonių sukurtus apribojimus, formuojančius žmonių tarpusavio sąveikas“ (1990, p. 73).

Institucija gali būti vadinama tam tikra organizacija, tarnaujanti visuomenės labui, arba visų pripažįstamos normos, kurios kartu apima ir sankcijas, jos pradeda veikti pažeidus normas. Pavyzdžiui, vaikų globos namai visuomenėje buvo tapusi norma, o deinstitutionalizacijos procesas – bendruomeninių vaikų globos namų steigimas - bendruomenėje sukėlė bendruomenės pasipriešimą, neatitiko vyraujančių normų. Normos yra būtinos kiekvienai institucijai siekiant sėkmingai įgyvendinti savo veiklą, tačiau institucija kaip elgesio norma neturi būti tapatinama su organizacija. Deinstitutionalizacijos procesas neįvyktų be institucijų, kurios dalyvauja visame šiame procese. Viena institucijų grupė yra tos kurios įgyvendina pertvarką, kitos institucijos – kurias ir norima uždaryti, pakeičiant jas bendruomeninėmis paslaugomis, budinčiais globotojais, šeimynų steigimu bei globa šeimoje. Nors procese dalyvauja kelios institucijų grupės, kurios priklauso viena nuo kitos, tačiau jų interesai yra skirtingi, o siejami tikslai skiriasi kardinaliai. Nors institucijos priklauso tam pačiam tinklui, jų bendradarbiavimas reikalauja papildomų resursų, kai jie nėra skiriami, atsiranda neigiamos pasekmės įgyvendinamai pertvarkai (Bileišis 2012). Tai reiškia kyla išsiūkiai, kurie pertvarkos pradžioje nebūtinai buvo apsvarstyti.

Analizuodamos globos sistemos pertvarką R. Genienė ir E. Šumskienė (2016) pasirinko institucionalizmo teoriją nepaisant to, kad ši teorija yra orientuota ne į kaitą, o į stabilumą. Tokį teorijos pasirinkimą, kaip teigia autorės, nulėmė trys priežastys:

1. Dėl sąvokų „deinstitutionalizmas“ ir „institucionalizmas“ užslėptos priešpriešos bei nuorodos į tai, kad tyrinėjant vieną galima geriau iširti ir kitą.

2. Dėl to, kad globos sistemoje žodis „institucija“ turi savo išskirtinę reikšmę, kuri nukrypsta labiau į neigiamą pusę, kadangi žymi dideles, stigmatizuojančias institucijas skirtas globoti asmenis, negalinčius savimi pasirūpinti.

3. Dėl globos institucijų autonomiškumo ir uždarumo bei ypatumų, kurie turi įtakos deinstitutionalizacijos proceso delsimui.

Dėl įvardintų priežasčių ši teorija pasirinkta ir šiam darbui, taip pat ši teorija padeda suprasti pasipriešinimo deinstitutionalizacijai priežastis.

Institucionalizmo teorijoje pabrėžiamas stabilumas ir tęstinumas, svarbu yra nustatyti tvirtas taisykles ir palaikyti kontrolę, tik tokiu būdu galima pasiekti visus užsibrėžtus tikslus. E. Goffmanas pirmasis socialinės globos institucijas įvardino kaip totalitaristines įstaigas, jis taip pat pažymėjo, kad tokiose įstaigose vyrauja institucinė kultūra, pasižyminti neprasmingu laiko leidimu ir darbuotojų jėgos realizavimu bausmėmis (Genienė ir Šumskienė 2016). Institucijose vyraujančios taisyklės įtakoja jose gyvenančių žmonių veiklą bei priimamus sprendimus.

D. Pūras (2012) institucijas įvardino kaip tam tikras stambias valstybės valdomas organizacijas, kuriose svarbiausia buvo mokslinis racionalizmas ir fiziologijos atradimai. Vaikams, įskaitant ir mažamečius, gyvenant įstaigose susiformuoja institucinė kultūra, kurią galima prilyginti smurto kultūrai. Nors gyvenimo sąlygos įstaigose ženkliai pagerėjo, tačiau tai nereiškia, kad jas galima laikyti saugiomis ir tinkamomis vietomis vaiko gyvenimui. Pagrindinis dalykas, apie kurį yra pamirštama kalbant apie institucijas, yra emocinė vaiko nepriežiūra, kuri egzistuoja vaikui gyvent globos įstaigoje (Pūras 2012).

Staigus bandymas įgyvendinti pertvarką būtų pražūtingas. Vaikų globos namų deinstitutionalizacija nėra įprasta ar lengva pertvarka, tai reikalauja nuoseklaus, kruopštaus ir atidaus resursų ir veiksmų planavimo, todėl kad socialinės vaiko globos politikos pokytis reiškia pokyčius teisinėje bazėje, socialinio darbo lauke, paramos sistemoje, o tai yra sudėtingas iššūkis. Pertvarka pasižymi tam tikrais etapais, atsižvelgiant į tai, kad ji apima labai platų visoje Lietuvoje susiformavusį formalių ir neformalių institucijų tinklus.

Institucionalizmo teorijoje institucija pasižymi noru išlaikyti didelę galią, tvirtas pozicijas bei pastoviu noru turėti tvirtas nuostatas siekiant kontrolės. Institucionalizmo teorijoje institucija yra svarbiausias dalyvis, kuris turi savyje pakankamai galios įtakoti žmonių elgesį.

Sociologinis institucionalizmas nagrinėtas ankstyvuose D. Selznick darbuose, o naujesni atstovai yra J.P. Olsen, J.G. March, P.J. Di Maggio ir W.W. Powell. Sociologinis institucionalizmas pirmenybę teikė istorinėms studijoms ir savo dėmesį telkė į tikras viešąsias institucijas. Numatoma, kad vadovaujantis vidiniu socializacijos procesu, institucijuose dirbantys personalas taisykles dažnu atveju laiko pastoviomis. Tačiau kintant institucijoje vyraujančioms normoms bei reikalavimams, vidaus taisyklės taip pat keičiasi (Parsons 2001). Sociologinio institucionalizmo teorijos atstovai teigia, kad dėl skirtingų priešasčių institucijos gali kisti, priklausomai nuo tai lemiančių priešasčių. Tai gali būti tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai, pertvarkos atveju, procesą nulemia labiau išoriniai veiksniai, kadangi tiek pačioje pradžioje tiek jau įgyvendinant deinstitutionalizaciją buvo jaučiamas ir matomas institucinis pasipriešinimas.

P. A. Hall teigė, kad „institucionalistinis požiūris reikalauja, kad analizuojant viešąją politiką būtų atsižvelgiama į tai, kaip tam tikrame instituciniame kontekste interesų bei idėjų konfiguracija formuoja ir determinuoja politinį procesą“ (Parsons 2001, p. 303). Institucijos, dažniausiai yra tos įstaigos, kurios pastoviai palaiko ryšį ir bendradarbiauja tarpusavyje, labai glaudžiai sąveikauja organizaciniame arba dar kitaip vadinamame administraciniame lauke. Administracinio lauko sąvoka yra būtina analizuojant institucijas. J. G. March ir J. P. Olsen (1989) teikia, kad šis laukas yra socialinių jėgų varžymosi vieta, kurią sudaro institucijos, besistengiančios apginti ir išsaugoti tam tikras vertybes, interesus, taisykles, įsitikinimus, identitetus. Tai galima išvelgti ir institucijų pasipriešinime įgyvendinant pertvarką.

Apibendrinant pateiktą informaciją, mokslininkai deinstitutionalizaciją įvardija įvairiai, tačiau juos visus apjungia keturi svarbūs aspektai: alternatyvių paslaugų plėtra bendruomenėje, prevencinės pagalbos teikimas, asmenų bei šeimų savarankiškumo ugdymas, tinkamas socialinės politikos formavimas. Visapusiškas deinstitutionalizacijos turinio ir esmės suvokimas yra būtinas politikos formuotojams ir jo įgyvendintojams siekiant užtikrinti vaiko interesus.

2. DEINSTITUCIONALIZACIJOS ĮGYVENDINIMAS

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija nuo pat jos priėmimo 1989 metais yra pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis saugomos ir užtikrinamos vaikų teisės. Konvencijoje pabrėžiama šeimos svarba vaikui - „vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“, taip pat teigiama, kad „visose pasaulio šalyse yra vaikų, gyvenančių nepaprastai sunkiomis sąlygomis, ir kad tokiems vaikams reikia ypatingo dėmesio“ (Vaiko teisių konvencija 1992, p. 2). Deinstitutionalizacija yra šalies investicija į vaikų, šeimos ir šalies ateitį.

2.1 Deinstitutionalizacija Europoje

Vienas iš prioritetinių Europos Sąjungos tikslų yra įgyvendinti globos namų pertvarką, tai reiškia pereiti nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų (Europos ekspertų grupė perėjimo nuo institucinės prie bendruomenėje teikiamos globos klausimais 2012). Prieš tyrinėjant deinstitutionalizacijos procesą Lietuvoje svarbu išsiaiškinti, kokia pertvarkos patirtis kitose Europos šalyse. Stražinskaitė ir Kvieskienė (2015) tyrinėdamos vaiko globos sistemą Vengrijoje nustatė, kad ši šalis žymiai anksčiau nei Lietuva bei apskritai daugelis Vakarų Europos šalių atkreipė dėmesį į vaikus – našlaičius. Jau iki 2007 metų Vengrija pertvarkė vaikų globos namų sistemą: didelių vaikų globos namų nebeliko, jie buvo suskaidyti į mažesnius – iki 12 vaikų vienose vaikų globos namuose, kuriuose dirba 5-6 darbuotojai. Taigi Vengrijoje pabrėžiama mažesnių institucijų kūrimo

tendencija. Švedijos politikai jau 1993 metais priėmė sprendimą uždaryti globos įstaigas, tačiau kadangi nebuvo paruošta pakankamai gera alternatyva, šis bandymas nepavyko. Visgi jau 2015 metais Švedijoje ir Čekijoje pirmasis deinstitutionalizacijos etapas buvo baigtas, nors Olandijoje ir Rumunijoje procesas dar net nebuvo prasidėjęs (Bugarszki, Ewijk ir Wilken 2015).

Estijoje deinstitutionalizacija prasidėjo tuo pačiu metu kaip ir Lietuvoje, tačiau po pirmo etapo šalyje atsirado įtampa tarp centrinės valdžios ir vietos savivaldybių, kadangi bendruomeninės paslaugos liko centrinės valdžios rankose, o pastaroji nedirbo ties efektyvia asmenų integracija į bendruomenę, procesas tiesiog sustojo. Tuo tarpu Čekijoje po antros deinstitutionalizacijos bangos vietinė valdžia buvo intensyviai įtraukiama į sprendimų priėmimus ir buvo atsakinga už globoje esančių asmenų integraciją į bendruomenę (Bugarszki, Ewijk ir Wilken 2015).

Bulgarijoje 2010-2017 m. vaikų skaičius institucinėje globoje sumažėjo nuo daugiau nei 7500 iki 1000 vaikų. Globėjų šeimų skaičius užaugo daugiau nei dešimt kartų. Bendruomeninių vaikų globos namų ar šeimos tipo apgyvendinimo centrų padidėjo nuo 48 2010 metais iki 283 2017 metais. Bulgarija įgyvendinama deinstitutionalizaciją sujungė Europos Sąjungos lėšas, Europos socialinio fondo, Regioninės plėtros fondo ir Europos žemės ūkio fondo kaimo vietovėms lėšas. Lėšos buvo panaudotos padengti pereinamąsias vaiko globos sistemos pertvarkymo išlaidas. Gladus bendradarbiavimas tarp Europos Sąjungos, Bulgarijos vyriausybės, UNICEF ir kitų partnerių buvo pagrindinis veiksnys siekiant „palaikyti pulsą“ įgyvendinant pertvarką ir pasiekti kokyškų rezultatų (15 years of De-Institutionalization Reforms in Europe and Central Asia. Key results achieved for children and remaining challenges 2018).

Rumunijoje yra kuriami šeimos stiliaus namai, globėjų tėvų sistemos siekiant užtikrinti, kad vaikų turinčių sudėtingus poreikius neapleistų jų šeimos. Yra sukurti mokymosi ir tobulėjimo centrai, kuriuose dirba profesionalūs specialistai galintys suteikti kokybiškas paslaugas tiek šeimai, tiek vaikui siekiant išvengti vaikų ir tėvų atskyrimo. Tokios paslaugos pasirodė esančios gyvybiškai svarbios tiek vaikams, tiek tėvams (Opening Doors for Europe's Children 2014).

Stebimi vaiko globos sistemos pokyčiai ir Azerbaidžane, ten 2006 metais buvo patvirtinta vaikų globos namų deinstitutionalizacijos programa, kurios tikslas – mažinti institucijų skaičių šalyje, kuriant alternatyvias paslaugas bendruomenėje vaikams ir šeimoms (Ismayilova, Ssewamala ir Huseunli 2014).

2013 metais UNICEF atliko nepriklausomą vertinimą siekiant įvertinti tuometinius deinstitutionalizacijos pasiekimus 11-oje šalių. Atlikus vertinimą paaiškėjo (15 years of De-Institutionalization Reforms in Europe and Central Asia. Key results achieved for children and remaining challenges):

- Visose šalyse, kuriose buvo atliekamas vertinimas pastebimai sumažėjo vaikų skaičius institucinėje globoje.
- Moldovoje vaikų, augančių institucinėje globoje sumažėjo daugiau nei per pusę (virš 5000 vaikų buvo globojami šeimose).
- Makedonijoje bendras institucijuose esančių vaikų skaičius sumažėjo 28 proc., o globėjų šeimų skaičius tuo laikotarpiu padidėjo net 60 proc.
- Vaikų priežiūros sistemos reforma parodė ženklia pažangą kuriant teisinį pagrindą siekiant pagerinti priežiūros kokybę Kroatijoje, Bulgarijoje ir Rumunijoje.
- Juodkalnijoje, Serbijoje, Turkijoje buvo padaryta didelė pažanga pertvarkant didelius globos namus, juos sumažinant arba uždarant. Serbijoje vaikų, augančių institucinėje globoje skaičius per pastaruosius 15 metų sumažėjo nuo 2672 iki 743, tuo tarpu globėjų skaičius padidėjo nuo 1173 iki 5320 per tą patį laikotarpį.
- Gruzijoje siekiant paspartinti vaikų globos namų pertvarką 2010 metais buvo pertvarkyta ir uždaryta 16 didelių įstaigų vaikams nuo 5 metų.
- Kurti globos ir prevencijos programas paraleliai įgyvendinant didelių institucijų pertvarką yra labai svarbu siekiant užtikrinti kad politika ir įstatymai būtų teisingai ir kokybiškai įgyvendinti siekiant pokyčių vaikams ir šeimoms.
- Insitucijų panaikinimas yra galimybė plėtoti šiuolakiškesnį, tinkamesnį socialinį darbą. Kurti aplinką kurioje socialiniai darbuotoja nustoja būti tais, kurie nurodo ir tampa empatiški labiausiai pažeidžiamiesiems.

Pagal Jungtinėje Karalystėje 2008 metais atliktą tyrimą vidutinės vieno vaiko išlaikymo išlaidos institucinėje globoje yra 4,5 karto didesnės nei savarankiško gyvenimo, 8 kartus didesnės už globą, 9,5 karto didesnės už apgyvendinimo vietą vaiko su šeima (Ward, Holmes ir Sope 2008). Estijos Audito tarnybos atlikta nacionalinė ataskaita parodė, kad valstybė moka nuo 10 000 iki 16 000 kronų per mėnesį už kiekvieną vaiką auganti institucinėje globoje, palyginti su 3000 kronais per mėnesį už kiekvieną vaiką auganti globėjų šeimoje (Estonian National Audit Office).

2.2 Deinstitutionalizacijos eiga Lietuvoje

Stražinskaitė ir Kvieskienė (2015) teigia, kad Lietuvoje vaikų globos sistemos pertvarka prasidėjo jau 1998 metais, kai buvo išleisti vaiko teisėms skirti įstatymai. Tačiau socialinės atskirties vaikų globos sistemoje pašalinti nepavyko, kadangi pertvarka buvo orientuota į įstaigų pavaldumo ir finansinio efektyvumo problemų sprendimą (Stražinskaitė ir Kvieskienė\ 2015). Gvaldaitė ir Šimkonytė (2016) teigia, kad pirmos vaikų globos namų deinstitutionalizacijos užuomazgos atsirado 2001 metais, praėjus dešimt metų po Nepriklausomybės atkūrimo. Dar 2001-

2004 metais Vyriausybės programoje buvo įgyvendintos priemonės, kurių pagrindinis tikslas buvo vykdyti vaiko globos reformą, pirmenybę teikiant vaiko globai šeimoje. Teisine prasme, vaikų globos namų pertvarkos užuomazgos prasidėjo 2012 m. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-517 patvirtinus Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitucionalizacijos strategines gaires, o aktyvūs veiksmai 2014 m. patvirtinus Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2023 m. veiksmų planą. Lietuva įstodama į Europos Sąjungą įsipareigojo vykdyti jos vykdomą politiką, priimti pagrindines vertybes, tai reiškia, kad jeigu Europos Sąjungos vienas iš prioritetinių tikslų yra deinstitucionalizacijos įgyvendinimas, toks turi būti ir Lietuvos bei kitų Europos Sąjungos šalių (Europos ekspertų grupė perėjimo nuo institucinės prie bendruomenėje teikiamos globos klausimais 2012).

2003 metais buvo publikuotas L. Žalimienės tyrimas apie savivaldybių ir apskričių funkcijas bei bendradarbiavimą organizuojant vaikų globą, kuriame išryškėjo to meto problemos. Anuomet buvo pastebimas savivaldybių piktnaudžiavimas apskričių pavaldumu vaikų globoje, tai reiškia, kad apskričių vaikų globos namai siekdami išlaikyti esamą globos sistemą nebuvo suinteresuoti suteikti vaikams geresnį gyvenimą, sukurti sėkmingesnę ateitį. Pagrindinis tikslas buvo didelių įstaigų išlaikymas. L. Žalimienės (2003) tyrime pabrėžiama dar viena svarbi problema – paslaugų globėjams (rūpintojams) trukūmas, nes nebuvo sukurtos bendros globėjų (rūpintojų) atrankos sistemos, metodikos kaip jiems padėti. Tais laikais tai buvo viena iš pagrindinių priežasčių kodėl žmonės bijojo priimti globoti (rūpinti) vaikus į savo šeimas.

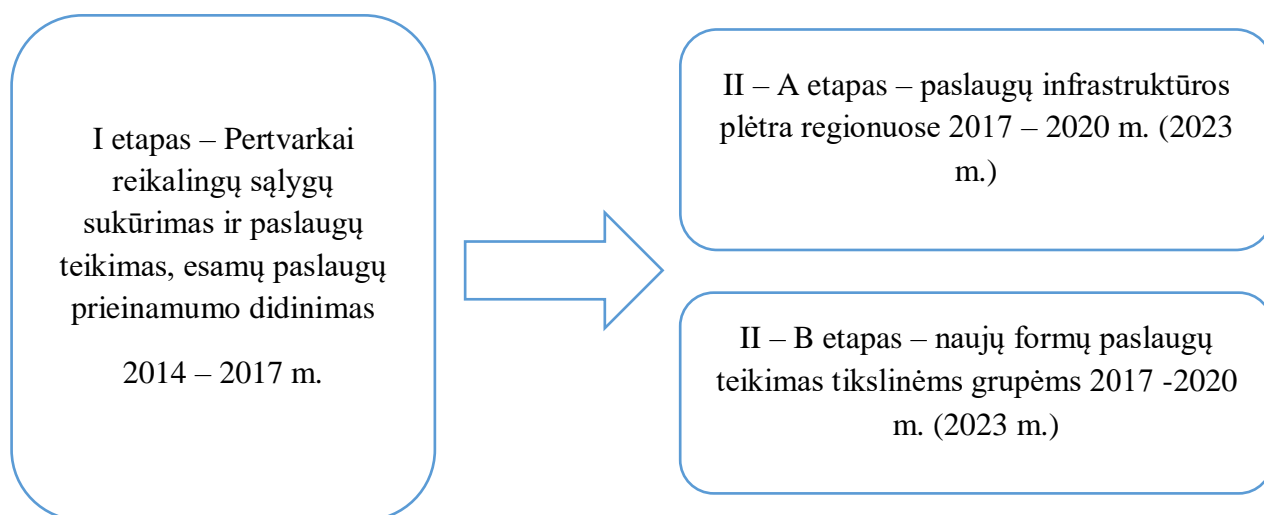
2003 metais Lietuva patvirtino „Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją“. Vėliau jos pagrindu 2005 metais buvo parengtas „Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005 – 2012 metų planas“. 2004 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino „Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008 m. programą“. Nepaisant to, kad formalūs planai egzistavo, tačiau rezultatai niekaip neatnešė siekiamo tikslo – institucinės globos prevencijos. 2007 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė „Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planą“, kuriame buvo numatyta 2008 – 2012 metais valstybinių vaikų globos įstaigų steigėjo funkcijas perduoti savivaldybėms ir mažinti vaikų skaičių globos įstaigose. Vėliau Lietuvos Respublikos Vyriausybės buvo patvirtintas „Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija ir jos priemonių 2007 – 2012 m. planas“. Plano strateginis tikslas buvo: „Atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti sąlygas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurias atitiktų geriausius vaiko interesus ir poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje,

artimoje šeimai, tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje“. Strategijos tikslo ir uždavinių įgyvendinimui Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu buvo patvirtintas priemonių įgyvendinimo 2007 – 2012 metų planas.

2014 – 2020 metais Europos komisija nustatė poreikį 12 Europos sąjungos valstybių įgyvendinti deinstitutionalizaciją ir nustatė priemones, kuriomis remiantis bus vykdomas šis procesas (From institutions to community living 2017). Lietuvoje socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2014 m. vasario 14 d. patvirtino „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 m. veiksmų planą“. Plane suformuluotais uždaviniais siekiama stiprinti kompleksinę pagalbą bendruomenėse, remti privačių asmenų, šeimų, šeimynų norą globoti, įsivaikinti vaiką, teikti paslaugas vaikams likusiems be tėvų globos. Papildomai palaipsniui performuoti visu vaikų globos namus. Vienas iš tikslų – įdiegti profesionalių globėjų sistemą, taip skatinant ir stiprinant globą šeimoje.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2015 metais patvirtino „2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ įgyvendinimo priemonės Nr. 08.4.1-ESFA-V-405 „Institucinės globos pertvarka“ projektų finansavimo sąlygų aprašą Nr. 1“. Priemonės tikslas – sukurti sąlygas, reikalingas veiksmingam ir tvariam perėjimui nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Programoje nurodomas veiklos, kurioms bus naudojami gaunami pinigai.

1 pav. 2014 – 2020 metų pertvarkos proceso pagrindiniai etapai.

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikta institucinės globos pertvarkos programa.

Pertvarkos veiksmų plano stebėjimo įgyvendinimui buvo sudaryta tarpinstitucinė stebėsenos grupė, už kurios sudarymą buvo atsakingas socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vykdam tokias reikšmingas ir visą šalį apimančias pertvarkas svarbus yra sistemingas ir nepriklausomas stebėjimas, jis būtinas, siekiant gerų vaikų globos pertvarkos įgyvendinimo rezultatų (Pūras 2012). Tačiau Genienė ir Šumskienė (2016) atskleidė, kad įkurta stebėsenos grupė susipažino su darbo grupės taisyklėmis, tačiau stebėjimas buvo labiau formalus nei realus.

Deinstitucionalizacijos eigai įtaką darė politinės valios bei valdžios institucijų bendradarbiavimo trūkumas (Gvaldaitė ir Šimkonytė 2016). Nevyriausybines organizacijas, ypačiai didžiuosiuose Lietuvos miestuose, yra sukaupusios ilgametę darbo su vaikais ir šeimomis patirtį, yra lanksčios ir kūrybingos, todėl gali būti rimti partneriai teikiant paslaugas šeimoms, o jų įtraukimas į pertvarkos procesus, galėtų prisidėti prie jos sėkmės. Iš kilo valdžios institucijų bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis poreikis (Pūras 2012).

R. Genienės ir E. Šumskienės (2016) tyrimo rezultatai patvirtino, kad pačios socialinės globos institucijos priešinosi sistemos reformai. Buvo išskirtos trys pagrindinės pasipriešinimo priežastys:

1. Baimė. Įstaigų darbuotojai bijo prarasti darbą, nes rūpinasi savo ateitimi. Tokia problema atsiranda dėl informacijos stokos, nežinojimo kas ir kaip toliau bus, o tai kelia baimę. Baimė tampa priešinimosi vykdomoms reformoms priežastimi ir tuo pat metu pastiprina esamų didelių institucijų egzistavimą.
2. Asmeniniai interesai. Įstaigų direktoriai siekia išlaikyti savo pozicijas. Įpratimas dirbti senai ir gerai pažįstamoje sistemoje ir siekis išlikti aukštoje pozicijoje yra supratami motyvai.
3. Kompetencijų trūkumas. Trūksta žinių apie tai, ko pertvarka siekiama, neparodoma geroji patirtis. Darbuotojai yra įpratę prie tam tikrų darbo sąlygų, pokyčiai reiškia naujus mokymus, naujus darbo metodus ir t.t.

2018 m. vasarį Seime vykusioje konferencijoje „Deinstitucionalizavimo patirtys ir iššūkiai“ dar kartą paminėta, kad vaikų globos namai turi persitvarkyti į bendruomeninius vaikų globos namus, kuriuose gyventų 8-10 vaikai. Šis teigimas taip pat atskleidžia politikos formuotojų deinstitucionalizacijos sampratos suvokimą, kuri yra artima didesnių institucijų išskaidymui į mažesnes. Konferencijoje pristatyti duomenys parodė, kad 2017 metų pradžioje šalyje veikė 93 vaikų globos namai (tiek pat buvo ir 2015m.), kuriuose gyveno 2865 vaikai. Remiantis socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2019 metų pabaigoje Lietuvoje vis dar buvo 64 vaikų

globos namai, kuriuose gyvena 1,9 tūkst., vaikų, o 2020 metų pabaigoje vaikų globos namuose gyveno jau 968 vaikai.

Deinstitucionalizacija Lietuvoje vykdoma dviem etapais. Pirmojo etapo tikslas – pertvarkai reikalingų sąlygų sukūrimas ir paslaugų teikimas didinant esamų prieinamumą, šis etapas turėjo pasibaigti 2018 metais sausio 1 d., tačiau buvo pratęstas dėl iškilusių sunkumų. Antrojo etapo tikslai yra – paslaugų infrastruktūros plėtra regionuose ir naujų formų paslaugų teikimas tikslinėms grupėms, šis etapas turėjo baigtis 2020m., tačiau yra pratęstas iki 2023m. XII-ojo Seimo (2016 – 2020), socialinių reikalų ir darbo komiteto pirminikė Rimantė Šalaševičiūtė įvardijo bendras iškilusias pertvarkos proceso problemas:

- Vykdam pertvarką nepakanka perkelti vaikus iš vienos įstaigos į kitą, tačiau reikia užtikrinti, kad būtų organizuojamos ir teikiamos reikiamos paslaugos.
- Regionuose trūksta specialistų, galinčių teikti kompleksines paslaugas bendruomenėje.
- Globėjų trūkumas, žema jų motyvacija.
- Visuomenės pasipriešinimas – neigiamos nuostatos globojamų vaikų kaimynystės atvejais.
- Dalis socialinių įstaigų darbuotojų turi neigiamas nuostatas naujovėms, paslaugų plėtrai.
- Dvigubas finansavimas pertvarkos eigoje. Kadangi vykdam pertvarką vis dar reikia finansuoti globos įstaigų veiklą, tačiau tuo pačiu reikia ir investuoti į naujai kūriamą sistemą.

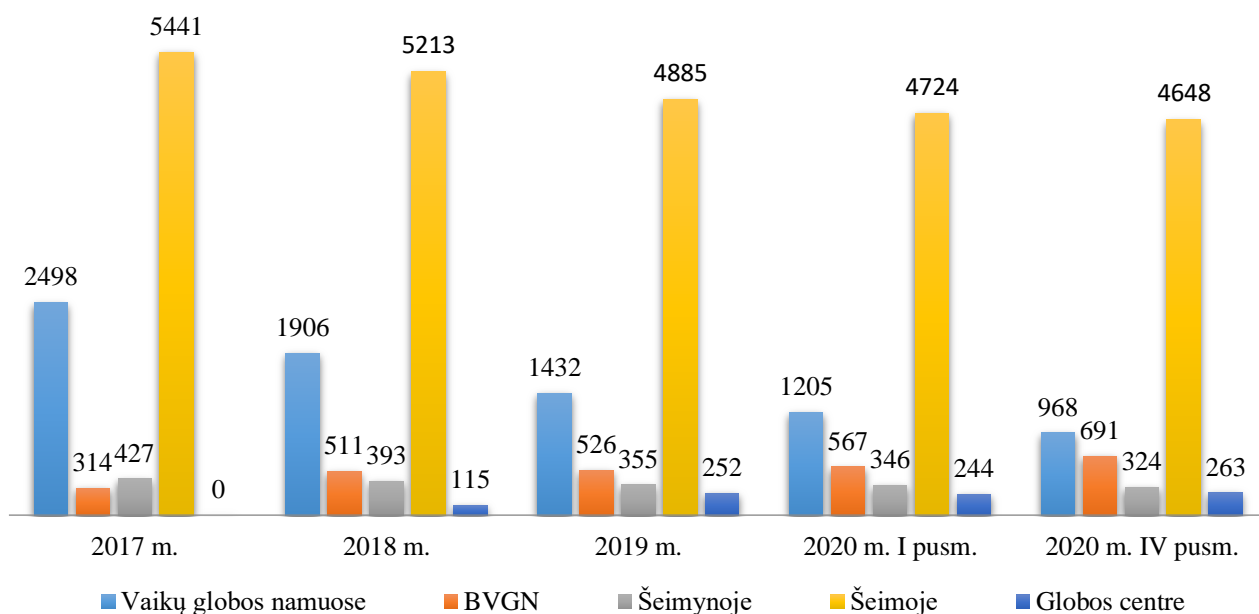
2018 m. vasario 14 dienos seimo Lietuvos socialdemokratų darbo frakcijos pranešime žiniasklaidai sakoma, kad deinstitucionalizacijos Lietuvoje tikslas yra iki 2030 m. „kiekvienam vaikui, likusiam be tėvų globos, augti saugioje ir jo raidai palankioje biologinėje aplinkoje, jos nesant – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais sudarant sąlygas, kiek įmanoma artimesnes šeimos sąlygoms“. Pirmasis etapas, kurio trukmė buvo numatyta nuo 2014-2018 metų turėjo pasibaigti, tačiau situacija nėra gera, viskas nesikeičia tokiais tempais, kaip norėta, dėl stipraus prieštaringo žmonių požiūrio bei informacijos trūkumo.

Visgi nepaisant deinstitucionalizacijos reformos diskreditavimo vaiko socialinės globos politikoje galima stebėti tam tikrus tendencingus pokyčius, kurie, nors ir nežymiai, tačiau reformuoja nustatomos globos mastus vaikų globos namuose. Vaiko globą reglamentuojančiuose teisės aktuose galima išskirti keletą pagrindinių alternatyvių institucinei globai paslaugų:

- Atvejo vadyba – atsirado 2018 m. kaip Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo išeiga, kuria siekiama padėti šeimai susidoroti su patiriamomis problemomis koordinuojant skirtingus asmens tinklų komponentus, kad klientui būtų suteikta tinkama pagalba. Atvejo vadyba yra vienas iš šiandien labiausiai paplitusių socialinio darbo metodų Europoje.
- Bendruomeniniai vaikų globos namai - pagal šeimai artimos aplinkos modelį veikiantys vaikų globos namai, įsteigti atskiruose butuose bendruomenėje, skirti likusiems be tėvų globos vaikams, neįgaliems ar vaikams, turintiems kitų specialiųjų poreikių.
- Globos centras – socialinių paslaugų įstaiga, teikianti paslaugas ir pagalbą budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), įtėviams, šeimynų dalyviams, jų prižiūrimiesiems, globojamiems (rūpinamiems) ar įvaikintiems vaikams ir bendruodruomeninių vaikų globos namų darbuotojams.
- Budintis globotojas – asmuo, prižiūrintis likusius be tėvų globos vaikus, su kuriais nėra susietas giminystės ryšiais tol, kai vaikas galės saugiai grįžti į šeimą arba pateks į nuolatinių globėjų (rūpintojų) šeimą.

Šias alternatyvias paslaugas galima analizuoti ir remiantis globos (rūpybos) statistika, kuri pateikiama paveiksle nr. 2.:

2 pav. Vaiko globos (rūpybos) vietos nustatymas.

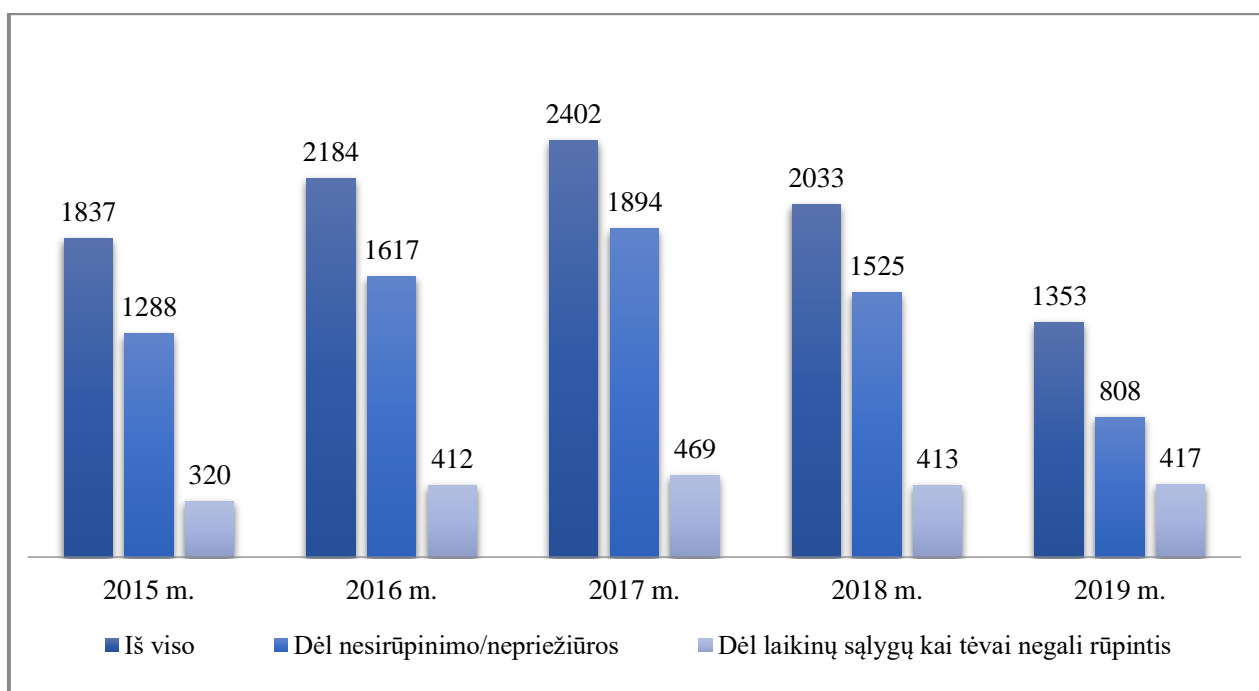

Šaltinis: Autorės sudaryta remiantis Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos duomenimis.

Kaip matyti, labiausiai paplitusi alternatyvi paslauga vaikų globos namams yra vaikų apgyvendinimas bendruomeniniuose vaikų globos namuose, tuo tarpu vaikų globos mąstas globos centre yra ženkliai mažesnė nors ši priemonė yra efektyvesnė, atitinka profesionalių globėjų sistemos prielaidas: vaikas auginamas šeimoje ir nėra žalojamas institucijų. Svarbu paminėti, kad nepaisant to, kad vaikų globos namuose vis dar auga didelis skaičius vaikų, lyginant su 2017 m. jų sumažėjo 61 procentu (nuo 2498 iki 968). Tuo tarpu bendruomeninių vaikų globos namų paslaugos nuo 2017 m. padidėjo daugiau nei dvigubai. Tokių ženklų vaikų skaičiaus vaikų globos namuose mažėjimą galima sieti su bendruomeninių vaikų globos namų infrastruktūros plėtra. Iki šiol įkūrus 123 BVGN į juos buvo perkelta apie 700 vaikų. Taip pat svarbu pažymėti, kad iki 2023 bus įkurti dar virš 50 BVGN. Bendras vaiko globos (rūpybos) nustatymas nuo 2017 metų sumažėjo 21 procentu (nuo 8680 iki 6894).

Tolimesnėje pateikiamoje statistikoje pristatoma kiek vaikų per metus netenka tėvų globos, taip pat kokios yra dažniausios to priežastys (žr. 3 pav). Didžioji dalis tėvų globos netenka dėl tėvų nesirūpinimo vaikais, jų nepriežiūros, smurto prieš vaikus. Kita didžioji dalis – dėl to, kad tėvai laikinai negali rūpintis vaiku (dėl tėvų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo, kitų priežasčių). Mažoji dalis vaikų tėvų globos netenka dėl tokių priežasčių kaip: tėvų pripažinimas neveiksniais, nepilnamečių tėvų, tėvų mirties arba jų dingimo.

3 pav. Per metus tėvų globos netekę vaikai ir priežastys.

Šaltinis: Autorės sudaryta remiantis remiantys Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos duomenimis.

2019 metų gruodžio mėnesį Lietuvoje iš viso tėvų globos buvo netekę 7,4 tūkst. vaikų iš jų 4,8 tūkst. vaikai buvo globojami šeimose, 360 vaikų – šeimynose, 1,9 tūkst. – globos institucijose (iš jų apie 500 bendruomeniniuose vaikų globos namuose) ir dar apie 250 vaikų prižiūrėjo budintys globotojai. Prisiminus Gudžinskienės ir Navaičio (2016) pradžioje minėtą abejonę apie tai, kad kažin ar yra įmanoma pasiekti, kad iki 2020 metų pradžios globos įstaigose liktų tik 20 proc., stebint skaičių dinamiką ir alternatyvių paslaugų plėtrą matyti, kad vaikų dideliuose vaikų globos namuose neliks. 2020 m. pabaigoje vaikų globos namuose augo 1,7 tūkst. vaikų (iš jų 691 bendruomeniniuose vaikų globos namuose) (Socialinės paramos šeimai informacinė sistema). Vaiko globos (rūpybos) nustatymas vaikų globos namuose nuo 2017 metų sumažėjo 39 proc. (2017 m. – 2498, 2020 m. – 982). Per pastaruosius tris metus tėvų globos netenka vis mažiau vaikų – 2017 m. 2402, o 2019 m. 1353 vaikai. Vaikų netekusių tėvų globos skaičius (nuo visų vaikų skaičiaus) 2017 m. – 0,47 proc., 2019 m. – 0,27 proc.

Pertvarka įvairiose Europos šalyse yra įgyvendinama skirtingu tempu, labai didelę įtaką tam turi kylantys iššūkiai, iš kurių vienas iš svarbesnių yra politinės valios bei valdžios institucijų bendradarbiavimo trūkumas. Dažnai taip gali būti ir apie poreikio nematymą pertvarkos įgyvendinimui iš viso. Lietuvoje taip pat kyla nemažai iššūkių, tačiau nepaisant to akreiptinas dėmesys, kad pokyčiai kuriereformuoja nustatomos globos mastus vaikų globos namuose vyksta. Toliau šiame baigiamajame darbe bus tyrinėjama profesionalių globėjų sistemos ypatumai.

3. GLOBOS CENTRAS DEINSTITUCIONALIZACIJOS PROCESSE

Pagal 1991 m. atliktą nacionalinį tyrimą, kuri užsakė Nacionalinė globėjų (rūpintojų) ir tėvių komisija beveik 60 proc. asmenų kurie nusprendžia tapti vaiko globėjais (rūpintojais) per pirmus metus nuo vaiko priėmimo į šeimą „lužta“ tai reiškia atsisako globos, pagrindine to priežastimi įvardijama – vaikų globos agentūrų pagalbos ir paramos trūkumas (Bass, Shields ir Behrman 2004). Berrick (1998) teigia, kad siekiant užtikrinti svarbiausias vaiko teises, paslaugas reikia teikti ne tik šeimoms esančioms krizėje bet ir šeimoms, kuriuose auga vaikai likę be tėvų globos, geresnė globėjų (rūpintojų) atranka, mokymai, švietimas yra būtina, siekiant kokybiškos paslaugos suteikimo.

Mokslinėje literatūroje išskiriami du pagrindiniai būdai, kaip vaikų gerovės agentūros Lietuvoje įvardijamos globos centrais gali geriau paremti globėjų (rūpintojų), tėvių šeimas. Pirmiausiai – suteikti kokybišką mokymą, aptariant visus kylančius iššūkius ir kitus svarbius dalykus, antra – užtikrinti tęstinę paslaugas, suteikiant palaikymą, kokybiškas paslaugas, atokvėpio galimybę siekiant užkirsti kelią „perdegimui“ ir t.t. (Bass, Shields ir Behrman 2004). Siekiant

suteikti tokias paslaugas budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), tėviams, šeimynos, jų vaikams ir buvo įkurti globos centrai.

Kaip minėta praėjusiame skyriuje, globos centrų institutas atitinka profesionalių globėjų sistemos bruožus. Globos centrai Lietuvoje pradėti kurti nuo 2018 metų įgyvendinant Europos Sąjungos remiamas veiklas siekiant pritraukti asmenys noriunčius tapti vaikų globotojais, globėjais (rūpintojais) ir tėviais, pastiprinti žmones jau dabar auginančius vaikus likusius be tėvų globos, naikinti esamus mitus apie globą (rūpybą) ir įvaikinimą, keisti požiūrį į šią veiklą. 2019 metų pradžioje globos centruose dirbo apie 100 darbuotojų, o šiuo metu darbuotojų skaičius siekia 351 (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis). Globos centrų veikla yra finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir Europos socialinio fondo projekto „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“, kuris yra įgyvendinamas pagal 2014-2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemonę. Pagrindinis projekto tikslas – įveiklinti globos centrus savivaldybėse, padidinti jų teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę. Projekto vykdytojas yra Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Projekto vertė yra 18,6 mln.

Projekto laikotarpiu numatyta visų savivaldybių globos centruose sukurti papildomas specialistų darbo vietas – psichologų, globos koordinatorių ir socialinių darbuotojų bei įrengti jiems darbo vietas, parengti vaikams, globėjams (rūpintojams) skirtų ir jų individualius poreikius atitinkančių naujų formų paslaugų metodinį pagrindą – metodinę programą, darbo įrankį, kuriuo vadovaujantis globos centro darbuotojai galėtų teikti kokybiškas ir užsienio gerąja patirtimi pagrįstas, šalies gyventojams pritaikytas socialines paslaugas, tobulinti globos centruose dirbančiųjų kompetenciją, apmokant darbuotojus reikalingų žinių ir įgūdžių, teikiant socialines paslaugas globos centrų klientams. Projekto įgyvendinimo laikotarpiu numatyta ne tik suplanuoti mokymai, tačiau ir mokymai, atsižvelgiant į veiklos stebėsenos ir kokybės kontrolės rezultatus, supervizijos. Projekto metu suplanuota įgyvendinti tarpinstitucinio, tarpžinybinio bendradarbiavimo priemonės – apskritojo stalo diskusijos visuose regionuose bei nacionalinio lygmens suvažiavimai, vykdoma globos centrų veiklos kokybės stebėseną ir vertinimą. Planuojamas projekto įgyvendinimo laikotarpis 2018 m. gruodžio 31 d. – 2022 m. gruodžio 31 d. Pirminis projekto pabaigos terminas buvo 2021 m. gruodžio 31 d. tačiau jau projekto eigoje pastebėta, kad savivaldybės dar bus nepajėgios perimti visišką globos centrų veiklos įgyvendinimą todėl projekto pabaigos terminas buvo pratęstas dar vienais metais (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys).

3.1. Globos centrų įveiklinimas Lietuvoje

Nors globos centrų veikla yra itin nauja, tačiau nuo 2018 m. sausio 19 d. buvo reglamentuota įstatyminiu lygmeniu, todėl, lyginant pavyzdžiui, su žmonių su negalia globos deinstitutionalizacija, kuri prasidėjo kartu su vaikų, ši paslauga sulaukė politinės valios ir pripažinimo. Reglamentavimas įstatyme reiškia didelį postūmį, kuris užtikrina paslaugos tęstinumą pasibaigus projektui. Socialinių paslaugų įstatymas globos centrą apibrėžia kaip – socialinių paslaugų įstaigą, kuri, įgyvendindama vaiko globėjo (rūpintojo) teises ir pareigas, pagal tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį perduoda likusį be tėvų globos vaiką, socialinę riziką patiriantį vaiką prižiūrėti budinčiam globotojui, teikia ir organizuoja socialines paslaugas bei kitą pagalbą pagal poreikį vaikui ir budinčiam globotojui, taip pat kitokią pagalbą vaiko tėvams, siekiant grąžinti vaiką į šeimą.

Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas Lietuvoje įsigaliojo 2018 m. sausio 19 d. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės aktas jau buvo keičiamas 3 kartus, šiuo metu taip pat yra parengtas teisės akto pakeitimas, kuris iš esmės pakeičia beveik visą tvarkos aprašą ir labai praplečia globos centro teikiamas paslaugas ir pagalbą šeimai ir vaikui, aiškiau reglamentuojant laikino atokvėpio paslaugas, įtraukiant trumpalaikią vaiko priežiūros galimybę, didinant budinčio globotojo atlygį ir t.t. Būtent dėl to, kad tokios veiklos atsiradimas Lietuvai yra visiškai naujas tiek veikla, tiek jos reglamentavimas iki šiol yra tobulinami.

Remiantis socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis šiuo metu Lietuvoje yra 66 globos centrai. Teisės aktai įpareigoja kiekvieną savivaldybę turėti bent vieną globos centrą. Tinkamai veikiantys globos centrai ir kokybiškos paslaugos šeimoms bei žmonėms, nusprendusiems prižiūrėti, globoti ar įsivaikinti vaiką reikšmingai padidina tikimybę, kad gyventojai bus labiau linkę suteikti namus tėvų globos netekusiems vaikams. Globos centras nėra vienalytis naujas institutas, jame užkoduotos sąsajos su kitais institucionalizuotais ir veiklai būtiniais fiziniais asmenimis – budinčiais globototojais.

Socialinių paslaugų įstatymas nustato, kad budintis globotojas – fizinis asmuo, atitinkantis Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse globėjui (rūpintojui) keliamus reikalavimus, išklauses globėjų ir tėvių mokymus ir budinčių globotojų konsultavimo kursus, pagal su globos centru sudarytą tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo sutartį prižiūrintis likusius be tėvų globos vaikus, socialinę riziką patiriančius vaikus, su kuriais nėra susietas giminystės ryšiais, arba šioje sutartyje nustatytais atvejais teikiantis kitokią pagalbą vaiko tėvams, siekiant grąžinti vaiką į šeimą. Budintis globotojas vykdo veiklą pagal individualios veiklos pažymėjimą.

Budintys globotojai yra išskirtinė vaiko priežiūros forma. Kadangi asmuo netampa vaiko atstovu pagal įstatymą, juo išlieka globos centras, su kuriuo asmuo yra pasirašęs tarpusavio bendradarbiavimo sutartį. Taip pat svarbu paminėti, kad budintis globotojas už vaiko priežiūrą gauna atlygį. Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše numatyta, kad atlygis budinčiam globotojui mokamas globos centro ir budinčio globotojo tarpusavio bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo laikotarpiu net ir tais atvejais, kai globos centras neperduoda budinčiam globotojui prižiūrėti vaiko.

3.2 Pasiryžimas tapti budinčiu globotoju

Motyvacija yra procesas, neatsiejamas nuo asmeninės dispozicijos, motyvų, tikslų, taip pat identiteto ir vertės (G. Felser, 2006). Mokslinėje literatūroje motyvacijos šaltiniai skirstomi į dvi grupes: išoriniai ir vidiniai. Išorinė motyvacija siekiama patenkinti kai kuriuos netiesioginius poreikius, pavyzdžiui, pinigų. Karjeros kontekste išorinė motyvacija kyla iš noro patenkinti poreikį, pavyzdžiui mokėti už atostogas, įsigyti automobilį, nusipirkti namą, ar tenkinti kitus poreikius, kurie kainuoja mažiau, tačiau už juos vis tiek reikia mokėti. Tai reiškia siekiama patenkinti tam tikrus poreikius per atlyginimą. Tuo tarpu vidinė motyvacija kyla iš pačio asmens vidaus. Tai yra tam tikri aspektai susiję su asmens vertybių sistema. Svarbiausias atlygis yra atlikti užduotį, kuri yra laikoma malonia. Užduotį, kuri yra vedama „vidinio asmens balso“ (Sansone ir Harackiewicz 2000). Profesionalioje globoje, motyvacija kuri atvedė žmogų prie tokio pasirinkimo yra begalo svarbi, kadangi tai neretu atveju gali nulemti jo teikiamų paslaugų kokybę (Frey ir Osterloh 2002).

Rumunijoje buvo atliktas tyrimas, kuriuo buvo mėginta išsiaiškinti kodėl žmonės nusprendžia tapti profesionaliais globėjais, 46,66 proc. pažymėjo, kad taip nusprendė dėl meilės vaikams, 10 proc., dėl bedarbystės, 10 proc., dėl situotinio mirties, 10 proc., dėl to, kad neturėjo vaikų arba turėjo vaiką su negalia, 10 proc., dėl to, kad jų vaikai su jais jau nebegyvena, 6,6 proc., dėl to, kad jų vaikai jau yra mirę ir 6,6 proc., dėl to, kad jų tėvai mirę. Mokslininkai daro išvadą, kad kartais tam tikra trauma paskatina asmenis tapti profesionaliais globėjais (Grigore 2016).

Nors dauguma žmonių kaip pagrindinę priežastį tapimo profesionaliu globėju pažymi meilę vaikams, vis tiek yra žmonių, kurie pasirenka šią veiklą dėl to, kad jiems reikia darbo, tai reiškia pinigų. Z. Dzidokienės (2009) teigimu, socialiai ir finansiškai stabilūs žmonės galintys sau leisti paimti globoti vaiką, tai daro retai. Dažniausiai tokią veiklą pasirenka tokie, kuriems globojamo vaiko pašalpa būtų rimta finansinė paspirtis. Amerikoje neseniai atliktas tyrimas nurodo, kad išorinė motyvacija susijusi su finansiniais veiksniais ir vidinė motyvacija susijusi su vertybėmis yra vienodai svarbios. Emilis Durkheimas sukūrė solidarumo teoriją, kad pabrėžtų sanglaudą, egzistuojančią tarp individų. Pasak jo, kiekvienas žmogus turi socialinės atsakomybės jausmą,

susiformavusį per gyvenimą ir veikiamą kultūros, aplinkos ir šeimos, kurioje gyveno. Ši socialinė atsakomybė formuojama iš daugumos visuomenės narių įsitikinimų ir vertybių.

J. Triseliotis, M. Borland ir M. Hill (2000) apžvelgdami įvairius tyrimus, nagrinėjančius vaikų globą, pažymi, kad motyvacija globai dažniausiai yra susijusi su altruizmu bei polinkiu į gėrį. Pagal psichoanalitinę teoriją, daugelis žmonių veiksmų yra motyvuoti nesuvokiamų ir nežinomų veiksmų. Ne visada tikruosius motyvus lengva atpažinti, suskirstyti į kategorijas.

Globėjų motyvai gali būti tarpusavyje labai persipynę. Vieni asmenys (šeimos) ryžtasi globoti vaikus todėl, kad negali susilaukti savų vaikų, myli vaikus, nori jiems padėti, kiti nori globoti siekdami iš to naudos sau ar norėdami įtikti kitiems žmonėms.

3.3 Globos centrų patirtys užsienio šalyse

Pagrindinė priežastys kodėl atsirado laikinieji, profesionalūs globėjai Lietuvoje vadinami budinčiais globotojais yra tam, kad užpildyti tam tikrą tuščią terpę kai vaikas negali likti šeimoje bet nėra nei nuolatinių globėjų nei norinčių įvaikinti asmenų. Dažnu atveju tokiose situacijose anksčiau vaikas patekdavo į globos instituciją. Apie institucijų žalą vaikui jau yra kalbama aukščiau šiame darbe. Amerikoje daugumoje valstijų jau nuo devintojo dešimtmečio atsirado tokios globos/priežiūros galimybė už kurią papildomai yra mokamas atlygis – subsidijos. Mokamos subsidijos leidžia suteikti vaikui tinkamą paramą ir rūpintis vaiku šeimai artimoje aplinkoje o ne palikti vaiką patekimui į globos instituciją, kas neretai valstybei kainuoja žymiai daugiau (Child Welfare information Gateway 2016).

Budintys globotojai turi savo teisės ir pareigas. Pagrindinė jų pareiga yra užtikrinti saugius ir stabilius namus vaikui, jo sveikatos priežiūrą, maisto šaltinį ir aprūpinimą drabužiais. Jie taip pat turi teisę priimti tam tikrus sprendimus, susijusiu su vaiku, pavyzdžiui gali nuspręsti kokią mokyklą vaikas lankys, kokį daktarą pasirinkti ir t.t. Ne mažiau svarbu yra tai, kad globotojai turi užtikrinti teisę vaikui bendrauti su savo tėvais, artimaisiais ar kitais emociniais ryšiais su vaiku susijusiais asmenimis. Teisiniai santykiai tarp budinčio globėjo pasibaigia kuomet vaikas yra įvaikinamas arba gražinamas į šeimą (Annie 2016).

Amerikoje buvo atliktas tyrimas, kuriuo metu Valstybinės globos ekspertai pasidalino strategijomis, kaip maksimaliai padidinti valstybinės pagalbos programas globotojams, globėjams (Lydia Killos 2018):

- Sukurti valstybinės vaikų gerovės agentūras kurios teiktų paslaugas globotojams, globėjams ir jų vaikams;

- Šviesti visuomenę apie globos naudą, akcentuojant, kad mokami pinigai nėra svarbiausia, tai yra kaip tam tikra pagalba;
- Nustatyti globos subsidijų dydžius.

Vengrijoje įgyvendinant vaikų globos namų pertvarką pirmenybė teikiama šeimos išsaugojimui ir globai. Yra dvi globos rūšys: „tradicinė“ – globa įtėvių šeimoje ir „profesionali“ – globėjai, kurie gali prižiūrėti iki 7 vaikų, kurie yra įdarbinti. Tiek vieni, tiek kiti turi baigti „PRIDE“ mokymus, Lietuvoje šiuo metu jie vadinami GIMK – globėjų ir įtėvių mokymais, anksčiau taip pat buvo „PRIDE“. Vengrijoje mokymai trunka 60 valandų bei papildomai 300 valandų mokymai norintiems tapti profesionaliais globėjais tokių globėjų šeimose (Anghel, Herczog ir Dima 2013).

Rumunijoje iki deinstitutionalizacijos vaikai globos įstaigose buvo skirstomi pagal amžių: kūdikių namai, ikimokyklinio amžiaus vaikai ir mokyklinio amžiaus vaikai ir ten dažniausiai buvo ruošiami kariuomenei, žemės ūkiui ir pramonei. Jų socialinei integracijai labai pakenkė socialinė izoliacija, o vaikų globos namuose buvo akcentuojama higiena ir švietimas, o ne socialiniai ir emociniai vaiko poreikiai. Prasidėjus pertvarkai taip pat kaip ir Vengrijoje Romunijoje atsirado profesionali globa, jau 2013 metais pas tokius globėjus gyveno 19 tūkst. vaikų (Anghel, Herczog ir Dima 2013).

Apibendrinant teorinę dalį, deinstitutionalizacija yra sudėtingas procesas, reikalaujantis kruopštaus veiksmų planavimo, kadangi tai liečia ir vaiko globos politikos pokyčius teisinėje bazėje, socialinio darbo lauke, socialinės politikos, paramos sistemoje. Tačiau jau dabar yra matomi pokyčiai vaiko socialinės globos sistemoje, atsirado atvejo vadybos paslauga, turintį didelę reikšmę prevenciniam darbui su šeima, siekiant išsaugoti vaikus kaip įmanoma ilgiau biologinėje šeimoje, nepažeidžiant jų prigimtinių teisių. Bendruomeninių vaikų globos namų plėtra – siekiant ne tik perkelti vaikus iš didelių globos namų į mažesnius, bet ir tobulinti paslaugas, kurti naujas bei kelti darbuotojų kompetenciją. Globos centrų bei budinčių globotojų atsiradimas taip pat dar kartą patvirtina, kad pokyčiai vaiko globos sistemoje vyksta. Vienas iš svarbiausių socialinės politikos tikslų – vaiko globos sistemos deinstitutionalizacija įgyvendinamas.

Globos centrai pasaulyje atsirado siekiant užtikrinti svarbiausias vaiko teises per paslaugų likusiems be tėvų globos vaikams, bei jų globėjams (rūpintojams) įtėviams teikimą. Įgyvendinant deinstitutionalizaciją ši priemonė tapo svarbi, kadangi pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija „vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą“, tuo tarpu institucinė globa turi būti skiriama tik kraštutiniu atveju. Nei globos centrai nei jų teikiamos paslaugos literatūroje nėra plačiai nagrinėjamos, to priežastimi gali būti paslaugų naujumas. Lietuvoje globos centrų veikla įstatyminiu lygmeniu reglamentuota jau

2018 m. sausio 19 d. Nepaisant to, kad kyla įvairių iššūkių įveiklinant globos centrus, esanti politinė valia ir pripažinimas svariai padeda tobulinant šios paslaugos atsiradimą ir šiuo metu Lietuvoje jau yra 66 globos centrai.

Įveiklinant globos centrus svarbus yra „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“ projekto vaidmuo. Pagrindinis projekto tikslas – įveiklinti globos centrus savivaldybėse, padidinti jų teikiamų paslaugų prieinamumą ir kokybę. Tačiau iki projekto pabaigos labai svarbu įveiklinti savivaldybes, kad jos būtų pajėgios perimti visišką globos centrų veiklos įgyvendinimą.

Svarbu pabrėžti ir šio baigiamojo darbo praktinę vertę kitiems tyrėjams, nes Lietuvoje atliktų tyrimų šia tema nepavyko rasti – dominuoja tik institucinės globos, deinstitutionalizacijos poreikio, institucijų žalos vaiko raidai tyrimai, tuo tarpu profesionalių globėjų sistemos funkcionavimas netyrinėtas.

4. TYRIMO METODIKA

4.1 Tyrimo metodas, atranka ir tiriamieji

Šiame tyrime analizuojami globos centrai kaip profesionalių globėjų sistemos atitikmuo. Tyrimu nesiekama aprėpti visų įgyvendinamų priemonių, kurių dauguma yra pernelyg institucinio pobūdžio alternatyvos, tuo pačiu, globos centrai apima vaiko globos šeimoje siekį. Šiam darbui buvo pasirinktas kiekybinis tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metodas. Buvo atlikta surinktų duomenų analizė. Kiekybinio metodo taikymas užtikrina galimybes mechaniškai nustatyti pagrindines tendencijas, apibrėžti ir interpretuoti gautus tyrimo rezultatus (Kardelis, 2016). Kiekybinio tyrimo tikslas – iš nedidelės dalies populiacijos gauti informaciją apie visos populiacijos elgesį (Bilevičienė ir Jonušauskas, 2011)

Tyrimui buvo parengtas klausimynas globos centre dirbantiems specialistams apie teikiamas paslaugas, jų naudą ir prasmę, ypatingai akcentuojant budinčius globotojus. Duomenys analizei rinkti platinant elektroninio formato anketą (nuorodą) buvo pasinaudota puslapiu apklausa.lt. Toks tyrimo būdas pasirinktas, nes anketinė apklausa yra tinkama priemonė statistiniams duomenims gauti ir tyrimo tikslui pasiekti. Siekiant parengti gaires tolimesniems šios naujos temos tyrimams, tyrimo instrumentas buvo papildytas keletu atvirojo tipo klausimais.

Tyrimo generalinę aibę sudarė visi darbuotojai dirbantys Lietuvos globos centruose. Tyrimas buvo atliekamas visoje Lietuvoje.

Rengiantis tyrimui buvo planuojama, kad tyrime dalyvautų bent 100 šiuo metu dirbančių globos centre darbuotojų.

4.2 Tyrimo eiga ir realizavimas

Darbuotojų apklausa internetu buvo atliekami 2020 m. gruodžio mėnesį. Paruoštas klausimynas bei prašymas užpildyti anketą buvo siunčiamas elektroniniu paštu Lietuvoje veikiančioms globos centrums, bei papildomai įkeltas į vidinę globos centrų mainvietę.

Tyrimo anketą sudarė: bendro pobūdžio klausimai – lytis, amžius, išsilavinimas, darbo stažas, gyvenamoji vietovė; klausimai akcentuojantys globos centrų veiklą – globos centrų vertinimas, globos centrų teikiamos pagalbos būtinumas, globos centrų veiklos iššūkiais; klausimai susiję su budinčių globotojų veikla – budinčio globotojo svarba, budinčiam globotojui sudaromų sąlygų vertinimas; bei klausimai apie gaunamą pagalbą – pagalba teikiama globos centrums, trūkstamą pagalbą iš globos centrų ir savivaldybės. Tyrimo anketa pateikiama I priede.

Prašymas užpildyti anketą pirmiausiai buvo įkeltas į vidinę globos centrų mainvietę, tačiau dėl mažo respondentų aktyvumo vėliau papildomai buvo siunčiamas elektroniniu paštu Lietuvoje veikiantiems globos centrams.

Nors tyrimo pradžioje buvo planuota, kad tyrime dalyvautų bent 100 žmonių, dėl respondentų neaktyvumo užsibrėžto tikslo pasiekti nepavyko. Buvo užpildytos 87 duomenų registravimo anketos. Surinkti duomenis analizei buvo perkelti ir apdoroti IBM SPSS programiniu paketu.

Naudoti duomenų analizės būdai:

1. Aprašomoji statistika (dažnių lentelės, duomenų padėties charakteristikos). Dažnių lentelės naudotos, siekiant pamatyti respondentų atsakymų pasiskirstymus. Procentai ir dažniai naudojami klausimyne naudotiems klausimams.
2. Statistinių ryšių nustatymo testai (Spearman). Šie testai naudoti norint patikrinti hipotezes, kuriose teigiama, jog yra statistinis ryšys tarp kintamųjų. Statistiškai patikima laikoma, kai $p < 0,05$.
3. Tiriamoji faktorinė analizė. Faktorinė analizė leidžia gauti vieną ar kelis apibendrintus kintamuosius iš kelių ar keliolikos panašių savo prasme kintamųjų. Taikant faktorinės analizės metodus išskiriama keletas bendrųjų faktorių, kuriuose sukoncentruota informacija be nuostolių pakeičia informaciją, užfiksuotą dešimtyse požymių.

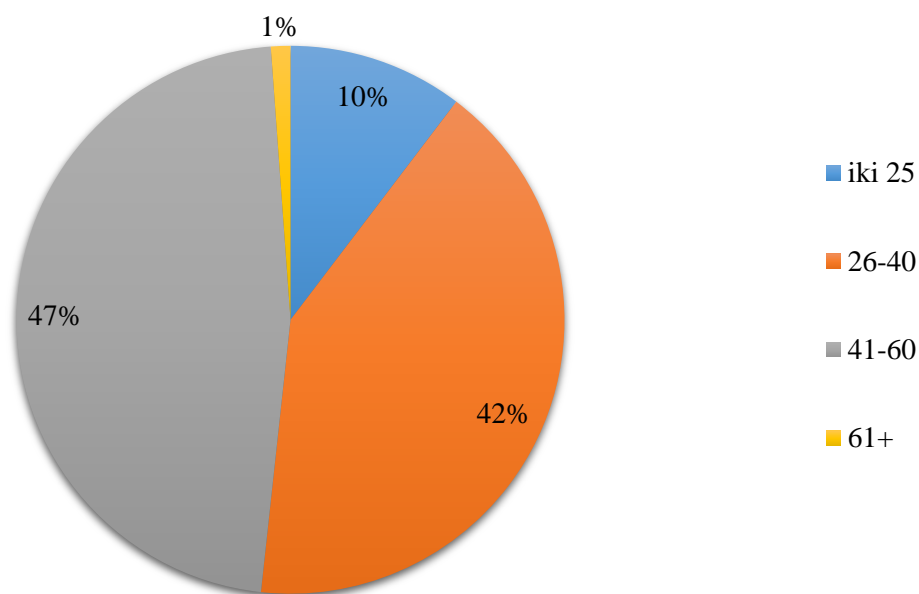
Tyrimo tikslas – ištirti globos centrų veiklos ypatumus ir veiksmingumo didinimo veiksnius.

Uždaviniai:

1. Ištirti globos centruose dirbančių specialistų poreikį.
2. Išanalizuoti globos centrų patiriamas problemas.
3. Nustatyti globos centrų sąveikos ypatumus tarpinstituciniame vaiko globos politikos formavimo ir įgyvendinimo lygmenyje.
4. Ištirti globos centrų ir budinčių globotojų veiklos veiksmingumą darbuotojų požiūriu.

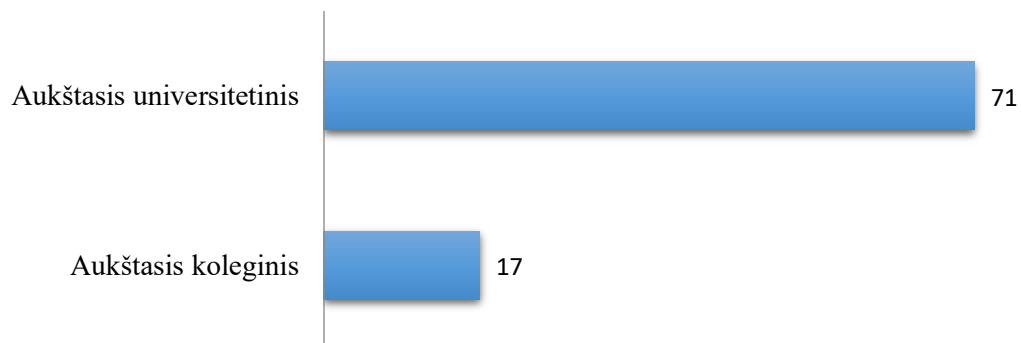
5. TYRIMO REZULTATAI

Tyrime dalyvavo 87 respondentai, iš kurių 93,1 proc. (n=81) sudarė moterys ir tik 6,9 proc. (n=6) vyrai. Didžioji apklaustųjų dalis 47,1 proc. (n=41)) priklausė 41-60 metų amžiaus grupei, šiek tiek mažiau - 41,4 proc. (n=36) – sudarė asmenys 26-40 metų amžiaus, iki 25 metų amžiaus – 10,3 proc. (n=9) ir 1,1 proc. (n=1) buvo vyresni nei 61 m. amžiaus.

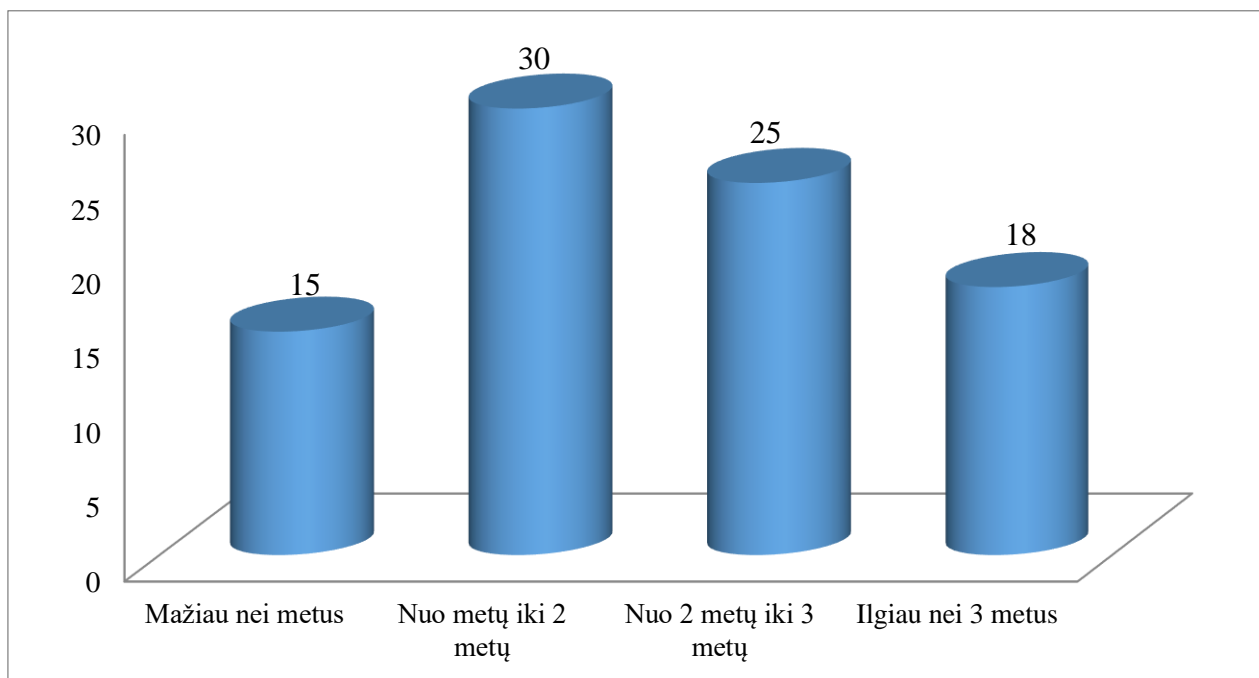
1 diagrama. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes.

Didžioji dalis tyrime dalyvavusių globos centrų darbuotojų (80,5 proc. (n=70)) turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir 19,5 proc. (n=17) turėjo aukštąjį kolegini išsilavinimą (2 diagrama). Du trečdaliai respondentų (66,7 proc. (n=58)) nurodė, kad gyvena mieste, 27,6 proc. gyvena kaime ir 5,7 proc. gyvena priemiestyje.

2 diagrama. Respondentų pasiskirstymas pagal turimą išsilavinimą.

Nagrinėjant respondentų pasiskirstymą pagal darbo patirtį globos centre matyti, kad apie 17,2 proc. (n=15) respondentų globos centruose dirba mažiau nei vienerius metus, 33,3 proc. (n=29) jau 1-2 m., 28,7 proc. (n=25) dirbo 2-3 m. ir 20,7 proc. (n=18) respondentų nurodė, kad globos centruose jau dirba ilgiau nei 3 metus.

3 diagrama. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą globos centre.

5.1 Globos centrų vertinimas darbuotojų požiūriu.

Kadangi globos centrai yra itin naujos, t.y. neseniai veiklą pradėjusios vykdyti, socialinių paslaugų įstaigos, organizacijos, daugiausia apie veiklos ypatumus informacijos gali suteikti globos centruose dirbantys darbuotojai.

Tyrimu buvo siekiama sužinoti specialistų, dirbančių globos centruose, nuomonę apie globos centrų veiklą, darbuotojų kompetencijas. Šio klausimo Likerto skalėje 1 reiškia „visiškai nesutinku“, o 5 „labai sutinku“. Nustatyta (žr. 1 lentelę), kad dažniausiai specialistai mano, kad globos centrai yra žinomi asmenims, besirengiantiems globoti, įsivaikinti ar tapti budinčiais globotojais (3,57), taip pat jie mano, kad globos centrų darbuotojų kompetencijos yra pakankamos (3,56), globos centre dirbančių psichologų skaičius yra pakankamas (3,51), dirbančių VVTAIT atestuotų asmenų skaičius yra pakankamas (3,41), globos koordinatorių skaičius yra pakankamas (3,34) ir mano, kad budintiems globotojams mokamas atlygis yra pakankamas (3,29). Rečiausiai respondentai sutinka, kad globos centrai yra žinomi plačiai visuomenei (2,69), globos centrų veiklos viešinimas yra pakankamas (2,7) ir kad tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp globos centrų, VVTAIT ir savivaldybių yra pakankamas (2,94).

1 lentelė. Globos centrų vertinimas.

Globos centrai yra žinomi asmenims, besirengiantiems globoti, įsivaikinti ar tapti budinčiais globotojais	3,57
Globos centrų darbuotojų kompetencijos yra pakankamos	3,56
Jūsų globos centre dirbančių psichologų skaičius yra pakankamas	3,51
Jūsų globos centre dirbančių VVTAIT atestuotų asmenų skaičius yra pakankamas	3,41
Jūsų globos centre dirbančių globos koordinatorių skaičius yra pakankamas	3,34
Budintiems globotojams mokamas atlygis yra pakankamas	3,29
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp globos centrų, VVTAIT ir savivaldybių yra pakankamas	2,94
Globos centrų veiklos viešinimas yra pakankamas	2,70
Globos centrai yra žinomi plačiajai visuomenei	2,69

Nagrinėjant 1 lentelėje pateiktus rezultatus, matoma, kad globos centrai yra žinomi asmenims, kurie tiesiogiai domisi jų veikla, kadangi asmuo siekiantis globoti, įvaikinti ar tapti budinčiu globotoju, tikėtina, kad pats domisi įvairiomis įstaigomis ar organizacijomis kuriose gali rasti jam reikalingą informaciją ar pagalbą. Tuo tarpu plačiajai visuomenei globos centrai nėra žinomi taip gerai, tačiau to problema gali būti per menkas globos centro veiklos viešinimas. Šviesti visuomenę apie globą (rūpybą) ir įvaikinimą yra ypatingai svarbu, tiek siekiant prisitraukti naujus globėjus (rūpintojus), įvaikintojus, budinčius globotojus, tiek griaunant esamus mitus apie šią veiklą. Nagrinėjant 1 lentelėje pateiktą informaciją išryškėja dar viena svarbi problema – tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas, kadangi tik bendradarbiaujant visoms įstaigoms tarpusavyje galima užtikrinti vaiko teisių apsauga tiek kuomet vaikas yra paimamas iš savo biologinės šeimoje tiek eigoje perduodant jį globai (rūpybai) ar įvaikinimui.

Siekiant nustatyti globos centrų darbuotojų nuomonės apie globos centrus sąsajas su respondentų išsilavinimu, amžiumi ir darbo patirtimi buvo atlikta Spearman koreliacinė analizė, kadangi tai gali parodyti ar minėti veiksniai turi įtakos nuomonei apie globos centrą. Tyrimas parodė (žr. 2 lentelę), kad kuo globos centrų specialistų amžius yra didesnis, tuo jie dažniau sutinka, kad globos centrai yra žinomi plačiajai visuomenei ($r=0,314$; $p=0,003$), globos centrų veiklos viešinimas yra pakankamas ($r=0,260$; $p=0,015$) ir globos centrų darbuotojų kompetencijos yra pakankamos ($r=0,251$; $p=0,019$), to priežastis gali būti įvairios, viena iš jų galėtų būti, tai, kad kai žmogus jau yra vyresnis jam atrodo, kad veiklos viešinimas ar kompetencijos kėlimas nėra būtinas. Taip pat nustatyta, kad kuo specialistų išsilavinimas yra aukštesnis, tuo jie dažniau mano, kad dirbančių koordinatorių skaičius yra pakankamas ($r=0,243$; $p=0,023$), to priežastimi gali būti tai,

kad specialistai linkę pasitikėti savo jėgomis ir turimomis žiniomis ir neretai vertinti, kad patys arba kolegos gali viską gerai atlikti.

2 lentelė. Globos centrų darbuotojų nuomonės apie globos centrus sąsajos su respondentų amžiumi, išsilavinimu ir darbo patirtimi.

Kintamieji		Amžius	Išsilavinimas	Darbo patirtis
Globos centrai yra žinomi plačiajai visuomenei	Koreliacijos koeficientas	0,314**	-0,065	0,117
	Statistinis reikšmingumas	0,003	0,551	0,281
Globos centrai yra žinomi asmenims, besirengiantiems globoti, įsivaikinti ar tapti būdinčiais globotojais	Koreliacijos koeficientas	0,029	-0,023	0,059
	Statistinis reikšmingumas	0,790	0,830	0,590
Globos centrų veiklos viešinimas yra pakankamas	Koreliacijos koeficientas	0,260*	0,021	0,127
	Statistinis reikšmingumas	0,015	0,848	0,243
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp globos centrų, VVTAIT ir savivaldybių yra pakankamas	Koreliacijos koeficientas	0,153	-0,149	0,004
	Statistinis reikšmingumas	0,156	0,168	0,973
Globos centrų darbuotojų kompetencijos yra pakankamos	Koreliacijos koeficientas	0,251*	0,082	0,021
	Statistinis reikšmingumas	0,019	0,449	0,850
Jūsų globos centre dirbančių globos koordinatorių skaičius yra pakankamas	Koreliacijos koeficientas	-0,017	-0,114	0,243*
	Statistinis reikšmingumas	0,873	0,292	0,023
Jūsų globos centre dirbančių VVTAIT atestuotų asmenų skaičius yra pakankamas	Koreliacijos koeficientas	0,017	0,126	-0,030
	Statistinis reikšmingumas	0,873	0,245	0,780
Jūsų globos centre dirbančių psichologų skaičius yra pakankamas	Koreliacijos koeficientas	0,048	-0,135	0,096
	Statistinis reikšmingumas	0,658	0,213	0,379

Vertinant globos centrų darbuotojų nuomonę apie globos centrus (atlikus Mann-Whitney testus) pagal respondentų gyvenamąją vietą reikšmingų skirtumų nenustatyta ($p > 0,05$). Galime teigti, kad globos centrų darbuotojų nuomonė yra panaši ir nesiskiria lyginant tarp gyvenančių mieste, kaime ir priemiestyje.

5.2 Globos centro teikiamų paslaugų veiksmingumas

Siekiant išnagrinėti globos centre teikiamų paslaugų veiksmingumą buvo pasirinktas faktorinės analizės metodas. Prieš atliekant faktorinę analizę jau aprašomojoje statistikoje matomi tam tikri svarbūs bruožai (žr. 3 lentelę). Šio klausimo Likerto skalėje 1 reiškia „visiškai nepriklauso“, o 5 „labai priklauso“. Nėra kintamųjų kurie būtų įvertinti 1 – kas reikštų, kad jie visiškai neturi jokios įtakos globos centrų paslaugų veiksmingumui. Daugumos kintamųjų vidurkiai yra didesni nei 4,5, kas taip pat žymi jų svarbą. Iš visų mažiausiai svarbiais kintamaisiais darbuotojams pasirodė globos centrų bendradarbiavimas tarpusavyje ir globos centro finansinės galimybės. Tuo tarpu didžiausią reikšmę globos centrų veiksmingumui vertinant pagal vidurkius turi darbuotojų kompetencijos, kadangi kokybiškų paslaugų suteikimas neginčijamai didina paslaugos veiksmingumą. O tam neretai reikia ir tam tikrų asmeninių darbuotojų įgūdžių, siekiant motyvuoti klientą, analizuoti savo veiklą, ieškoti efektyvių problemų sprendimų būdų ir t.t.

3 lentelė. Ypatumai įtakoiantys globos centrų veiksmingumą.

	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Minimumas	Maksimumas
Darbuotojų kompetencijos	4,83	0,41	3	5
Asmeninių darbuotojų įgūdžių	4,80	0,45	3	5
Klientų motyvacijos	4,52	0,75	2	5
Globos centro finansinių galimybių	4,36	0,78	2	5
Globos centrų bendradarbiavimo tarpusavyje	4,02	0,89	2	5
Teikiamos pagalbos globos centro specialistams	4,56	0,64	2	5
Valdžios institucijų palaikymo ir veiklos įvertinimo	4,54	0,70	2	5

Atlikus faktorinę analizę lentelėje „KMO and Bartlett's Test" nurodyto „Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy" kriterijaus vertė paaiškina 70,6, svarbu, kad jin yra didesnė negu 0,5. Gauta vertė – 70,6 proc. visos dispersijos, tai reiškia, kad paaiškinama pakankamai didelė duomenų sklaidos dalis. Toje pačioje lentelėje taip pat matyti, p reikšmė <0,001. Taigi visos koreliacijos yra teigiamos ir statistiškai reikšmingai skiriasi nuo 0.

Atlikus analizę lentelėje „Total Variance Explained" matoma, kad gauti du faktoriai, kurių tikrinės reikšmės yra 3,028 (šis faktorius paaiškina 43,250 proc.) ir 1,386 (šis faktorius paaiškina 19,804 proc.), kartu šie du faktoriai paaiškina 63,054 proc., visų kintamųjų sklaidos. Kuo didesnė kumuliatyvi sklaidos dalis, kurią kintamuosiuose paaiškina išskirti faktoriai, tuo faktorinė analizė yra tikslesnė. Atlikus pradinių faktorių pasukimą (jų struktūros optimizavimą, maksimizuojant

faktorių svorių dispersiją), pirmo faktoriaus paaiškinta dispersijos dalis sumažėjo iki 39,441 proc., o antrojo faktoriaus paaiškinama dalis padidėjo iki 23,613 proc., tačiau bendra faktorių paaiškinama dispersijos dalis išliko ta pati.

Lentelėje „Pasukta faktorių svorių matrica“ (žr. 4 lentelę), gauname, kad klientų motyvacija, teikiama pagalba globos centro specialistams, globos centro finansinės galimybės, globos centro bendradarbiavimas tarpusavyje, valdžios institucijų palaikymas ir veiklos įvertinimas sudaro pirmą faktorių, o darbuotojų kompetencijos ir asmeniniai darbuotojų įgūdžiai sudaro antrą faktorių.

4 lentelė. Pasukta faktorių svorių matrica.

	Faktorius	
	1	2
Klientų motyvacijos	,799	,132
Teikiamos pagalbos globos centro specialistams	,780	,008
Globos centro finansinių galimybių	,764	,016
Nuo globos centru bendradarbiavimo tarpusavyje	,744	,156
Valdžios institucijų palaikymo ir veiklos įvertinimo	,589	,296
Darbuotojų kompetencijos	,055	,877
Asmeniniai įgūdžiai	,164	,869

Galima daryti išvadą, kad veiksniai, kurie nepriklauso nuo darbuotojų asmenybės ir pats darbuotojas mažai gali juos įtakoti yra viename faktoriuje, tuo tarpu veiksniai kurie turi sąsają tiesiogiai su darbuotoju yra antrame faktoriuje. Vertinant nuo ko priklauso globos centrų paslaugų veiksmingumas veiksniai, kurie atsirado antrajame faktoriai buvo įvertinti aukščiausiai. Tačiau, svarbu paminėti, kad pagal 4 lentelę visi faktoriai yra svarbus siekiant globos centrų paslaugų veiksmingumo.

Toliau analizuojant faktorių pasiskirstymą pagal amžių (žr. 5 lentelę), išryškėja, kad žmonės iki 25 metų ir 41-60 metų globos centrų paslaugų veiksmingumo svarbą labiau vertina per asmeninius gebėjimus, kadangi jų vidurkiai yra didesni už bendrą vidurkį. Tuo tarpu 26-40 metų asmenų abiejų faktorių vidurkiai yra žemesni už vidurkį.

5 lentelė. Faktorių pasiskirstymas pagal amžių.

Amžius:		Išorinė pagalba	Asmeniniai gebėjimai
iki 25	Vidurkis	-,0052261	,4180777
	Standartinis nuokrypis	1,12183059	,26694326
	Minimumas	-2,39717	,05398
	Maksimumas	,99923	,88772
26-40	Vidurkis	-,0182162	-,3023319

	Standartinis nuokrypis	,99344788	1,16937373
	Minimumas	-2,64151	-3,35727
	Maksimumas	1,20746	,72089
41-60	Vidurkis	-,0072295	,1646792
	Standartinis nuokrypis	1,00469307	,88681585
	Minimumas	-2,66908	-2,34273
	Maksimumas	1,38944	1,01194
Iš viso:	Vidurkis	,0000000	,0000000
	Standartinis nuokrypis	1,00000000	1,00000000
	Minimumas	-2,66908	-3,35727
	Maksimumas	1,38944	1,01194

5.3 Iššūkių kylantys globos centrų darbuotojams

Kuriant naują veiklą ar įgyvendinant tam tikros veiklos, paslaugos, sistemos pertvarką visais atvejais atsiranda iššūkių, kuriuos patartina įsivertinti pačioje pradžioje, o eigoje jau turėti būdus kaip jie bus sprendžiami. Šiame darbe taip pat svarbu yra išnagrinėti su kokiais iššūkiais susiduria globos centrų darbuotojai. Šį aspektą autorė nagrinėja naudojant dažnio apskaičiavimo metodą. Net 46 proc. (n=40) respondentų teigė, kad jiems labai aktualus yra didelis darbo krūvis darbe ir tuo tarpu tik 1,1 proc. (n=1) pažymėjo, kad tai yra visiškai neaktualu. 57,5 proc. (n=50) pažymėjo, kad nusivylimas rezultatu yra jiems aktualus veiksnys. Svarbu atkreipti dėmesį, kad profesinį perdegimą kaip labai aktualų pažymėjo 32,2 proc. (n=28), o kaip aktualų – 35,6 proc. (n=31), respondentų. Naujanienė (2007), teigia, kad socialinio darbo sudėtingumas, socialinių darbuotojų patiriamas stresas, įtampa, nuolatinis susidūrimas su konfliktinėmis situacijos ir galiausiai lemia „perdegimo“ sindromo susiformavimą.

Prastos darbo sąlygos aktualios 26,4 proc. (n=23), o labai aktualios tik 5,7 proc. (n=5) respondentų. Tuo tarpu pastangų neįvertinamas aktualus jau 28,7 proc. (n=25), labai aktualus – 23 proc. (n=23). Visiškai neaktualus arba niekada nepatiriamas – 6,9 proc. (n=6). Net 47,1 (n=41) pažymėjo, kad lėšų veiklos įgyvendinimui trukūmas yra labai aktualus iššūkis, taip pat 42,5 proc. (n=37) pažymėjo šį veiksni kaip aktualų. Neigiamas valdžios požiūris aktualus – 35,6 proc. (n=31), labai aktualus – 26,4 proc. (n=23). Galima svarstyti, kad dėl neigiamo valdžios požiūrio darbuotojai neretai gali patirti nusivylimą savimi ar rezultatais. Siekiant sužinoti ar taip yra iškeliamą hipotezę ir atliekama koreliacija.

H0: Neigiamas valdžios požiūris neturi įtakos darbuotojų nusivylimui darbo rezultatais.

H1: Neigiamas valdžios požiūris daro teigiamą/neigiamą įtaką darbuotojų nusivylimui darbo rezultatais.

6 lentelė. Koreliacija tarp darbuotojų nusivylimu darbo rezultatu ir neigiamo valdžios požiūrio.

			Nusivylimas rezultatu	Neigiamas valdžios požiūris
Spirmeno koeficientas	Nusivylimas rezultatu	Koreliacijos koeficientas	1,000	,404**
		Statistinis reikšmingumas	.	,000
		N	87	87
	Neigiamas valdžios požiūris	Koreliacijos koeficientas	,404**	1,000
		Statistinis reikšmingumas	,000	.
		N	87	87

Patikrinę šią hipotezę matome, kad duomenys statistiškai reikšmingai skiriasi. Tai reiškia, kad neigiamas valdžios požiūris daro teigiamą įtaką globos centrų darbuotojų nusivylimui savo darbo rezultatais. Taip pat svarbu yra išnagrinėti ar neigiamas valdžios požiūris įtakojo darbuotojų nusivylimą savimi.

H0: Neigiamas valdžios požiūris neturi įtakos darbuotojų nusivylimui savimi.

H1: Neigiamas valdžios požiūris turi teigiamą/neigiamą įtaką darbuotojų nusivylimui savimi.

7 lentelė. Koreliacija tarp neigiamo valdžios požiūrio ir darbuotojų nusivylimo savimi.

			Neigiamas valdžios požiūris	Nusivylimas savimi
Spirmeno koeficientas	Neigiamas valdžios požiūris	Koreliacijos koeficientas	1,000	,215*
		Statistinis reikšmingumas	.	,045
		N	87	87
	Nusivylimas savimi	Koreliacijos koeficientas	,215*	1,000
		Statistinis reikšmingumas	,045	.
		N	87	87

Patikrinę šią hipotezę matome, kad duomenys statistiškai reikšmingai skiriasi. Tai reiškia, kad neigiamas valdžios požiūris daro teigiamą įtaką globos centrų darbuotojų nusivylimui savimi.

Toliau nagrinėjant iššūkius kylančius globos centrų darbuotojams svarbu pažymėti, kad neigiamą klientų požiūrį respondentai taip pat įvardija kaip aktualų – 34,5 proc. (n=30), kaip labai aktualų – 16,1 proc. (n=14). Neretai vienas iš svarbiausių veiksnių darbe yra darbo užmokestis. 39,1 proc. (n=34) respondentų pažymėjo, kad mažas atlyginimas jiems yra labai aktualus, 41,4 proc. (n=36) pažymėjo, kad aktualus ir tik 1,1 proc. pažymėjo, kad visiškai neaktualu.

Toliau keliant hipotezę patikrinsime ar mažas darbo užmokestis gali daryti įtaką perdegimui.

H0: Mažas darbo užmokestis neturi įtakos darbuotojų perdegimui.

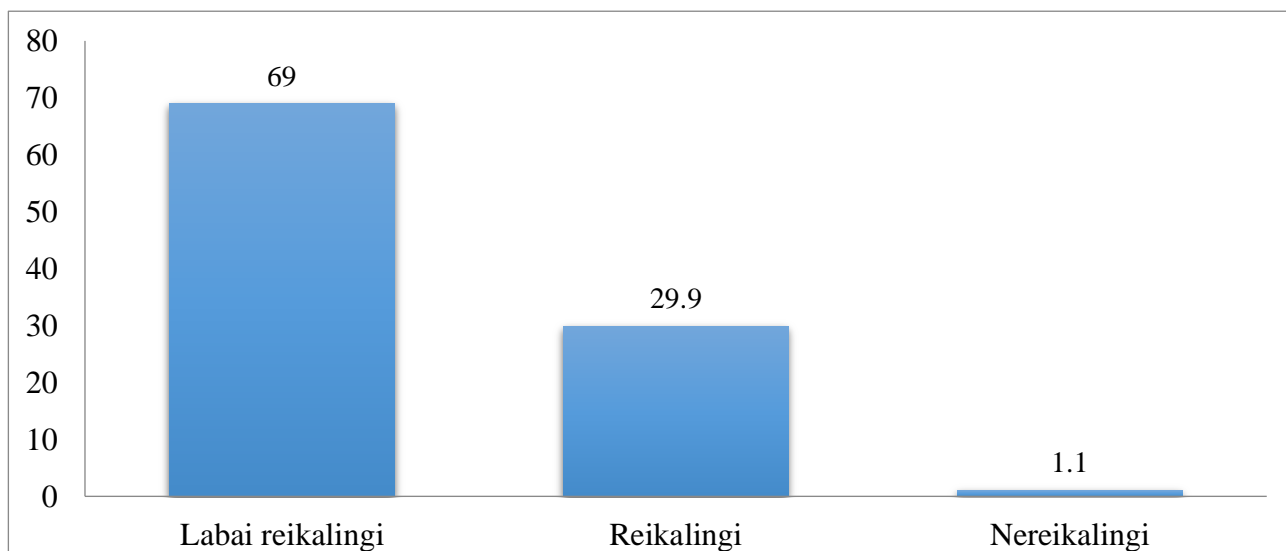
H1: Mažas darbo užmokestis turi neigiamą/teigiamą įtaką darbuotojų perdegimui.

8 lentelė. Koreliacija tarp mažo atlyginimo ir darbuotojų perdegimo.

			Mažas atlyginimas	Perdegimas
Spirmeno koeficientas	Mažas atlyginimas	Koreliacijos koeficientas	1,000	,276**
		Statistinis reikšmingumas	.	,010
		N	87	87
	Perdegimas	Koreliacijos koeficientas	,276**	1,000
		Statistinis reikšmingumas	,010	.
		N	87	87

Iš pateiktos lentelės matyti, kad duomenys statistiškai reikšmingai skiriasi. Reiškia patvirtiname H1 hipotezę. Autorė taip pat bandė žiūrėti ar yra statistiškai reikšmingi skirtumai tarp mažo atlyginimo ir nusivylimo savimi, bei tarp mažo atlyginimo ir nusivylimu rezultatu, tačiau statistiškai reikšmingo skirtumo nebuvo.

Nagrinėjant budinčių globotojų svarbą tyrimas parodė, kad 69 proc. (n=60) respondentų mano, kad budintys globotojai kaip alternatyva institucinei globos yra labai reikalingi. Taip pat 29,9 proc. (n=26) mano, kad budintys globotojai labai reikalingi ir tik 1,1 proc. (n=1) respondentas mano kad jie nereikalingi. Rezultatai pateikti 4 diagramoje. Jau teorinėje dalyje buvo minima tai, kad budintys globotojai yra išskirtinė vaiko priežiūros forma. Svarbi dėl to, kad tai yra laikina „stotelė“ vaikui iki grąžinimo į šeimą arba perdavimo globai (rūpybai) ar įvaikinimui. „Stotelė“, kurios metu vaikas nepatenka į globos instituciją, o auga šeimoje.

4 diagrama. Budinčio globotojo svarba kaip alternatyva institucinei globai, procentai.

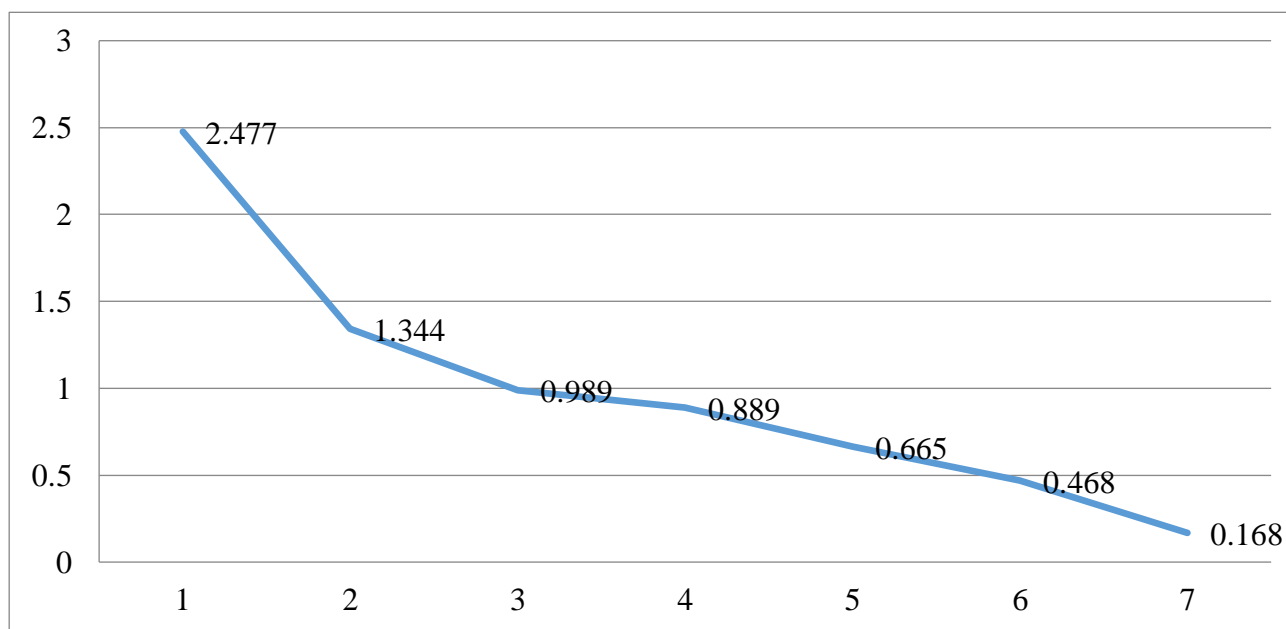
5.4. Budintiems globotojams sudaromų sąlygų vertinimas

Sąlygos yra vienas iš svarbiausių veiksnių siekiant veiklos sėkmės. Ypatingai kai pati veikla nėra lengva. Dar vienas analizei svarbus klausimas yra budintiems globotojams sudaromų sąlygų vertinimas. Šiam klausimui nagrinėti buvo atlikta faktorinė analizė. Atlikus faktorinę analizę

lentelėje „KMO and Bartlett's Test" nurodyto „Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy" kriterijaus vertė yra 61,5. Gauta vertė paaiškina 61,5 proc. visos dispersijos, tai reiškia, kad paaiškinama pakankamai didelė duomenų sklaidos dalis. Toje pačioje lentelėje taip pat matyti, p reikšmė $<0,001$. Taigi visos koreliacijos yra teigiamos ir statistiškai reikšmingai skiriasi nuo 0.

Atlikus analizę lentelėje „Total Variance Explained" matoma, kad gauti du faktoriai, kurių tikrinės reikšmės yra 2,477 (šis faktorius paaiškina 35,390 proc.) ir 1,344 (šis faktorius paaiškina 19,199 proc.), kartu šie du faktoriai paaiškina 54,589 proc., visų kintamųjų sklaidos. Atlikus pradinių faktorių pasukimą (jų struktūros optimizavimą, maksimizuojant faktorių svorių dispersiją), pirmo faktoriaus paaiškinta dispersijos dalis sumažėjo iki 27,438 proc., o antrojo faktoriaus paaiškinama dalis padidėjo iki 27,150 proc., tačiau bendra faktorių paaiškinama dispersijos dalis išliko ta pati.

Faktorių tikrinių reikšmių grafike pavaizduotos lygčių sistemos tikrinės reikšmės, leidžiančios nuspręsti, koks faktorių skaičius geriausiai aprašo duomenis. Rezultatai pateikti 5 diagramoje. Siekiant toliau nagrinėti faktorius reikia pasirinkti visus tuos, kurių tikrinės vertės yra >1 . Bet kuris faktorius, kurio tikrinė vertė didesnė negu 1 yra įdomus, nes parodo, kad egzistuoja viena ar daugiau nestebima latentinė dimensija, kuria galima aprašyti sąlyginai didelę visų kintamųjų sklaidos dalį, tai reiškia aprašyti tiriamus duomenis.

5 diagrama. Budintiems globotojams sudaromų sąlygų išskirtų faktorių tikrinių reikšmių grafikas.

Atlikus „Varimax“ faktorių pasukimą lentelėje „Pasukta faktorių svorių matrica“ (žr. 9 lentelę), gauname, kad kintamieji budintys globotojai gali pasirinkti kokios lyties vaikus nori prižiūrėti, budintys globotojai gali pasirinkti kokio amžiaus vaikus nori prižiūrėti ir budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama priemonė patenka į pirmą faktorių, o budintys

globotojais vienu metu negali globoti (rūpinti), prižiūrėti daugiau kaip 3 vaikų, budintiems globotojams atliekamas jų veiklos efektyvumo vertinimas, budintys globotojais netampa vaiko atstovais pagal įstatymą ir budinčių globotojų atranka ir vertinimas yra per daug sudėtingas sudaro antrą faktorių.

9 lentelė. Pasukta faktorių svorių matrica.

	Faktorius	
	1	2
Budintys globotojai gali pasirinkti kokios lyties vaikus nori prižiūrėti	,883	,241
Budintys globotojai gali pasirinkti kokio amžiaus vaikus nori prižiūrėti	,875	,260
Budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama priemonė	,580	-,083
Budintys globotojai vienu metu negali globoti (rūpinti), prižiūrėti daugiau kaip 3 vaikų	-,038	,787
Budintiems globotojams atliekamas jų veiklos efektyvumo vertinimas	,124	,756
Budintys globotojai netampa vaiko atstovais pagal įstatymą	,084	,589
Budinčių globotojų atranka ir vertinimas yra per daug sudėtingas	,129	,479

Atlikus faktorinę analizę, pastebima, kad kintamieji kuriuos budintys globotojai gali pasirinkti arba kurie yra kaip privalumas jų veiklai – atlygis yra viename faktoriuje, tuo tarpu kintamieji kuriems pats budintis globotojas negali daryti įtakos arba kurie yra reikalaujantys tam tikros atskaitomybės, pavyzdžiui budinčių globotojų veiklos efektyvumo vertinimas yra antrame faktoriuje.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. A1-28 patvirtintu Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašu, globos centras įgyvendina vaiko, kurį prižiūri budintis globotojas, globėjo (rūpintojo) ir vaiko atstovo pagal įstatymą teises bei pareigas. Globos centras gali suteikti įgaliojimus budinčiam globotojui atstovauti vaikui sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų, švietimo ar kitose įstaigose, institucijose, organizacijose. Tyrime vertinant budintiems globotojams sudaromas sąlygas tik 25,3 proc. (n=22) respondentų įvertino kad budinčio globotojo nebuvimas vaiko atstovu pagal įstatymą yra labai efektyvus, tuo tarpu 36,8 proc. (n=32) įvertino kad tai yra nei efektyvu, nei neefektyvu, kas sąlygoja mintį, kad galimai darbuotojai dar neturi susiformavę tvirtos nuomonės šiuo klausimu.

Net 49,4 proc. (n=43) respondentų pažymėjo, kad budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama ir efektyvi priemonė, tik 1,1 proc. (n=1) pažymėjo, kad tai yra neefektyvu, ir nei vienas iš respondentų nepažymėjo, kad tai yra visiškai neefektyvu. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad vertinant ar budintiems globotojams mokamas atlygis yra pakankamas tik 18,4 proc. (n=16) pažymėjo, kad visiškai sutinka, 27,6 proc. (n=24) pažymėjo, kad sutinka, 24,1 proc. (n=21) pažymėjo, kad neturi nuomonės, net 24,1 proc. (n=21) pažymėjo, kad nesutinka ir tik 5,7 (n=5) proc. pažymėjo, kad visiškai nesutinka.

10 lentelė. Budintiems globotojams mokamo atlygio pakankamumas.

	n	Procentai
Visiškai nesutinku	5	5,7
Nesutinku	21	24,1
Neturiu nuomonės	21	24,1
Sutinku	24	27,6
Visiškai sutinku	16	18,4

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. A1-28 patvirtintame Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše numatyta, kad minimalus atlygio budinčiam globotojui dydis, nepriklausomai nuo faktiškai prižiūrimų vaikų skaičiaus yra 1 minimalios mėnesinės algos dydis per mėnesį. Atlygį budinčiam globotojui rekomenduojama didinti ne mažiau kaip po 0,25 minimalios mėnesinės algos dydžio per mėnesį už kiekvieną faktiškai prižiūrimą vaiką (už kūdikį ar vaiką su negalia arba už vaiko priežiūrą kriziniais atvejais – po 0,5 minimalios mėnesinės algos dydžio per mėnesį) tuo laikotarpiu, kai vaikas (-ai) yra perduotas (-i) prižiūrėti budinčiam globotojui. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, šiuo metu yra ruošiamas šio aprašo pakeitimas, kuriuo atlygis globėjams bus didinamas – už kiekvieną prižiūrimą vaiką – 0,5 minimalios mėnesinės algos dydžio per mėnesį (už kūdikį iki 3 metų, vaiką turintį negalią ir už paauglį nuo 14 metų arba už vaiko priežiūrą kriziniais atvejais – po 0,75 minimalios mėnesinės algos dydžio per mėnesį).

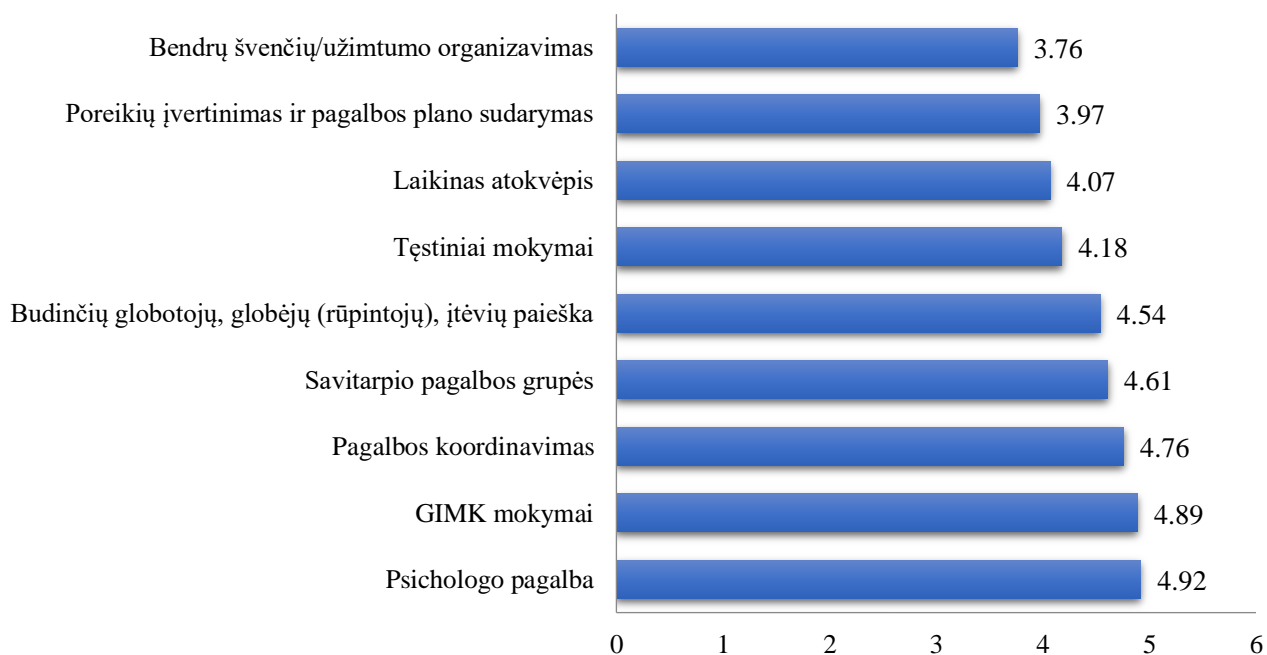
Atlikus Spirmeno koreliacinę analizę nustatyta, kad kuo specialistų darbo patirtis yra didesnė, tuo dažniau jie mano, kad budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama priemonė (žr. 11 lentelę). To priežastimi gali būti tai, kad darbuotojai, kurie jau ilgesnį laiką dirba globos centre yra pajėgus įvertinti tokios priemonės naudą, tikėtina, kad stebint ir vertinant budinčių globotojų veiklą darbuotojai turi kitokį įsivaizdavimą kaip reikėtų įveikinti budinčius globotojus.

11 lentelė. Koreliacija tarp budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama priemonė ir darbo globos centre patirtis.

			Budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama priemonė	Darbo globos centre patirtis
Spirmeno koeficientas	Budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama priemonė	Koreliacijos koeficientas	1,000	,343**
		Statistinis reikšmingumas	.	,001
		N	87	87
	Darbo globos centre darbo patirtis	Koreliacijos koeficientas	,343**	1,000
		Statistinis reikšmingumas	,001	.
		N	87	87

5.5. Globos centrų teikiamos paslaugos ir gaunama pagalba

Tyrimo metu buvo svarbu išanalizuoti globos centrų specialistų nuomones, dėl būtinausių globos centro teikiamų paslaugų budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), įtėviams, šeimynų dalyviams, prižiūrimiems, globojamiems (rūpinamiems), įvaikintiems vaikams ir asmenims besidomintiems globa (rūpyba) ir įvaikinimu.

6 diagrama. Globos centrų teikiamų paslaugų būtinumas, vidurkiai

Paaikškėjo, kad dažniausiai respondentai mano, kad labiausiai reikalinga globos centro teikiama paslauga yra – psichologo pagalba (4,92), GIMK mokymai (4,89), pagalbos

koordinavimas (4,76), savitarpio pagalbos grupės (4,61) ir budinčių globotojų, globėjų (rūpintojų), tėvių paieška (4,54). Rečiausiai specialistai mano, kad reikia bendrų švenčių ir užimtumo organizavimo (3,76), poreikių įvertinimo atlikimo ir pagalbos plano sudarymo (3,97), laikino atokvėpio (4,07) ir tęstinių mokymų (4,18). Rezultatai matomi 6 diagramoje.

Nagrinėjant atsakymų dažnumą, svarbu paminėti, kad net 93,1 proc. (n=81) respondentų pažymėjo, kad psichologo pagalba yra labai būtina globos centro teikiama paslauga, net 90,8 proc. (n=79) pažymėjo, kad GIMK mokymai yra labai svarbūs. Atkreiptinas dėmesys, kad tik 48,3 proc. (n=42) pažymėjo, kad laikinas atokvėpis yra labai reikalinga globos centro paslauga, o 6,9 proc. (n=6) pažymėjo, kad ši paslauga yra visiškai nebūtina. Tačiau 2020 m. UAB „Factus dominus“ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu vykdė tyrimą „Globėjų ir tėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ kuriame išryškėjo, kad viena iš labiausiai trūkstamų paslaugų teikiamų globos centro budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams) yra būtent laikinas atokvėpis. Tokius sirtingus rezultatus tikėtina, kad įtakojo tai, jog UAB „Factus dominus“ atlikto tyrimo respondentai buvo patys globėjai (rūpintojai), budintys globotojai, tėviai, tuo tarpu autorės tyrime respondentais buvo globos centruose dirbantys darbuotojai.

Nagrinėjant globos centrams teikiamą pagalbą, pastebima, kad net 42,5 proc. (n=37) teigia, kad projekto¹ „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“ komandos pagalba yra labai efektyvi ir palaikanti, tik 2,3 proc. (n=2) respondentų teigė, kad pagalba yra neefektyvi ir trukdanti dirbti, tuo tarpu tik 1,1 proc. (n=1) teigia, kad pagalbos nėra. Vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatymu savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas. Vertinant savivaldybės teikiamą pagalbą globos centrams tik 4,6 proc. (n=4) įvertino, kad pagalba yra labai efektyvi ir palaikanti. 31 proc. (n=27) įvertino, kaip efektyvia ir kartais palaikančia, net 42,5 proc. (n=37) įvertino kaip nei efektyvi, nei neefektyvi, likę 21,8 proc. (n=19) savivaldybės teikiamą pagalbą įvardijo kaip neefektyvia, trukdančia dirbti arba iš viso jokios pagalbos. Galima daryti išvadą kad globos centrai daugiau pagalbos savo veikloje gauna iš „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“ projekto, kas dar kartą patvirtina anščiau šiame darbe minima „projektiškumo“ rizika, kuri suvaržyta laiko rėmų, neužtikrina būtinos veiklos tęstinumo.

Pagal Socialinių paslaugų įstatymą Socialinės apsaugos ir darbo ministerija formuoja socialinių paslaugų politiką, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą. Globos

¹ „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“ projektas plačiau pristatytas šio darbo Globos centrų įveiklinimas Lietuvoje skyriuje 20 psl.

centrų atsiradimas buvo inicijuotas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, todėl svarbu ištirti koks dėmesys skiriamas naujos formos paslaugai. Net 46 proc. (n=40) įvertino, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pagalba yra nei efektyvi, nei palaikanti, 31 proc. (n=27) respondentų pagalbą įvertino kaip efektyvia ir kartais palaikančia, tik 4,6 proc. (n=4) įvertino kaip labai efektyvia ir palaikančia, 11,5 proc. (n=10) pagalbą įvardijo kaip neefektyvia ir trukdančia dirbti bei 6,9 proc. (n=6) teigia, kad pagalbos nėra. Siekiant tobulinti globos centrų paslaugas svarbu yra išsiaiškinti kokios pagalbos trūksta globos centrams darbuotojų požiūriu.

Tyrimo apklausoje du paskutiniai klausimai buvo palikti atviri, prašant respondentų įrašyti kokios pagalbos jiems trūksta iš savivaldybės ir kokios pagalbos trūksta iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Gautus atsakymus autorė suskirstė į temas. Nagrinėjant globos centrų pagalbos poreikį iš savivaldybės išryškėjo 4 temos: globos centrų veiklos supratimo poreikis, bendradarbiavimo poreikis, palaikymo ir įvertinimo poreikis ir finansinio palaikymo. Toliau pristatomi respondentų atsakymai yra labai svarbūs, nes gali iliustruoti ir paliesti probleminius aspektus, kurių neapėmė anketos klausimai, todėl atvirų klausimų pagalba, globos centrų darbuotojai, gali išsakyti savo lūkesčius bei įvardinti kitas svarbias problemas, kurių iš anksto negalėjo numatyti šio darbo autorė.

Globos centrų darbuotojai teigia, kad pirmiausiai savivaldybėje dirbantiems asmenims reikėtų suformuoti paprastą supratimą apie tai kas yra globos centrai: „*supratimo, kas mes esame ir ką mes veikiamė*“. Kadangi tik suprantant globos centrų veiklos esmę galima efektyviai dirbti: „*pačios savivaldybės supratimo, kad dirbame visų bendram tikslui – o ne, kad esam atskira Respublika*“, „*supratimo, kokios svarbos Globos centrų veikla yra, dažniausiai būname itin gerbiami, kai reikia vaikui globėjus surasti*“. Kadangi nežinant praktinės realybės neretai gali būti priimami sprendimai kenkiantys globos centrų efektyviam darbui: „*Globos centrų abu teismai pripažino teisiu dėl neigiamo šeimos vertinimo, tuo tarpu savivaldybės specialistai atvirai pasisakė, kad šeimai padėjo mus apskųsti, paragino kreiptis į advokatus ir t.t.*“. Dažniausiai būtent dėl nežinojimo, neįsigilinimo būna priimami netinkami sprendimai, kurie įtakoja ne tik mažesnę globos centre dirbančių darbuotojų kokybę bet ir kenkia paslaugų gavėjams, tai reiškia savivaldybės gyventojams: „*pareigybės ir funkcijos nepaskirstytos, todėl darbuotojai dega kaip Elektrėnų žiburiai*“.

Bendradarbiavimas yra labai svarbus faktorius dirbant bet kokiame darbe. Kokybiškas bendradarbiavimas yra reikšmingas veiksnys, siekiant užtikrinti efektyvų komandinį darbą (Barjere, Ellis 2009). Globos centrų darbuotojai įvardija, kad jie yra neįtraukiami į juos liečiančių sprendimų priėmimą: „*prieš priimdami globos centrų veiklą liečiančius sprendimus, atsižvelgtų į globos centruose dirbančių specialistų nuomonę, argumentus, vyktų realios diskusijos*“,

„bendradarbiavimo ir įsiklausimo siekiant tų pačių tikslų, o ne darbo, kuris vyksta tokiu principu - kiekvienas sau dirba atskirai ir niekaip nesusišneka kalbėdami tuo pačiu klausimu“. Tikslas – kad visi vaikai būtų globjami šeimose yra bendras visos šalies tikslas, todėl specialistai dirbantys toje sferoje be bendradarbiavimo ir pagalbos nėra pajėgus: *„norint siekti bendrų tikslų reikalingas tarpusavio pasitikėjimas ir bendradarbiavimas“.* Labai svarbu yra bendro supratimo ir matymo turėjimas: *„bendros vizijos ir palaikymo“.* Darbuotojai nori būti įvertinti, pastebėti, jiems trūksta palaikymo: *„palaikymo ir įvertinimo, vienodo požiūrio į globą ir įvaikinimą“, „palaikymo, finansavimo, supratimo, kad tai ką darome yra labai svarbu ir reikšminga“.* Šie pavyzdžiai duoda impulsą kitų tyrimų įgyvendinimui atskleidžiant kitą politikos formavimo analizės problemą – globos centrų veikimą mikro lygmenyje ir jų (ne)veikimą makro (politiniame) lygmenyje.

Dar viena ne ką mažiau svarbi tema, siekiant efektyvių rezultatų yra finansavimas, o užtikrinimas yra taip pat svarbus: *„pirmiausia finansinės, norėtuši, kad pasidomėtų ir įsigilintų į išskylančias problemas, prisidėtų prie viešinimo darbų, renginių“, „finansinių resurų patalpų išplėtimui, pritaikymui“.* Kad būtų sudarytos tinkamo sąlygos vaikų ir bioloiginių tėvų pasimatymams tiek patalpoje, tiek lauke. *Vaikų konsultacijoms pritaikytos erdvės“.* Didžioji dalis darbuotojų pažymėjo, kad didžiausias poreikis yra būtent finansinio palaikymo.

Nagrinėjant trūkstamą pagalbą iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tyrimo autorė išskyrė 4 poreikių temas: stabilumo reglamentuojant globos centrų veiklą, finansinės pagalbos, metodikų kūrimo, palaikymo. Globos centrų darbuotojai įvardija, kad tvarkos aprašai reglamentuojantys globos centrų veiklą dažnai keičiami, kas sukuria papildomo darbo, įneša papildomų neaiškumų į vykdomą veiklą: *„veiklos reglamentavimo stabilumo, t.y. teisės aktai neturėtų būti nuolat peržiūrimi ir keičiami drastiškai (galėtų būti atliekami tik minimalūs pokyčiai). LR SADM turėtų siekti užtikrinti tą stabilumą“, „trūksta pastovumo, nes nuolat keičiama globos sistema (kuriami vis nauji dokumentai) dar neįsisavinus senų dokumentų, tai išbalansuoja, įneša sumaištį“.*

Socialinių paslaugų srities darbuotojų darbo užmokestis yra palyginus mažas, tai neretai galima pastebėti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiamoje informacijoje apie socialinių paslaugų srities darbuotojų darbo užmokesčio statistiką. Globos centruose dirbantys darbuotojais taip pat įvardija, kad vienas iš poreikių yra didesnis atlyginimas: *„atlygio didinimo“, „atlygio atitinkančio atsakomybę“.* Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kaip taip pat darbuotojai pastebi, kad poreikis yra ir kompetencijos kėlimui: *„kvalifikacijos kėlimo mokymai, supervizijos“.*

Kadangi, globos centrų veikla yra pakankamai nauja Lietuvoje pratinės veiklos metodikų atsiradimas būtų didelė pagalba specialistams jų tiesioginiame darbe su klientais. Globos centrų

specialistų dažnas atsakymas buvo apie tai, kad reikia metodinių rekomendacijų: „*kad teiktų metodinę pagalbą*“, „*nemokamų metodikų pritaikytų Lietuvai*“. Pastebėtina, kad palaikymo globos centrų darbuotojams trūksta ne tik iš savivaldybės bet ir iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos: „*bendros vizijos, viešinimo programos. Globos centrų darbą reikėjo pradėti nuo specialistų mokymų, sistemos išaiškinimo, šiuo metu labai jaučiasi, kad sistema dar tik kuriama ir nuolat keičiama*“, „*palaikymo, aiškesnio išaiškinimo kai kurių teisės aktų, didesnio palaikymo*“. Globos centrų darbuotojai pastebi, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija galėtų įsitraukti bendradarbiaujant su savivaldybėmis: „*kad kartais pasikalbėtų su savivaldybe, kad skatintų finansavimą šios srities pabrėždami šių paslaugų svarbą ir reikalingumą*“. Globos centrų darbuotojai atskleidžia ne tik bendradarbiavimo su atskiromis institucijomis (savivaldybėmis, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) svarbą, bet pabrėžia ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo poreikį, kuris gali svariai prisidėti prie veiklos efektyvumo didinimo, paskatinti žmonės norinčius globototi (rūpinti) vaikus įsitraukti į šią veiklą ir pasiekti tikslą link kurio šalis ilgai juda – Lietuvą be vaikų globos namų.

IŠVADOS

1. Vaiko globos deinstitutionalizacija yra vienas svarbiausių socialinės politikos tikslų. Šio proceso metu socialinės politikos formuotojai ir jos įgyvendintojai susiduria su iššūkiais kuriantis naujoms priemonėms, paslaugoms, įstaigoms.. Tačiau vienos alternatyvios institucinei globai paslaugos susiduria su transinstitutionalizacijos rizika, tačiau jų mastas yra itin didelis, o kitos paslaugos, atitinkančios profesionalios globos institutą, kuris įgyvendinamas per globos centrų veiklą, yra itin menkai išplėtotos.
2. Nepaisant to, kad globos centrai daugumoje pasaulio šalių atsirado būtent įgyvendinant deinstitutionalizaciją, tačiau profesionalios pagalbos poreikis globėjams pastebėtas jau ankščiau, kadangi jau 1991 m. atliktas tyrimas parodė, kad net 60 proc. globų „lūždavo“ per pirmuosius metus, tokiu atveju vaikas dažnu atveju būdavo apgyvendinamas globos namuose. Globos centrai - tai socialinių paslaugų įstaiga, kuri užtikrina pastovią pagalbą ir palaikymą nuo kreipimosi į globos centrą dėl noro tapti globėju (rūpintoju) iki vaiko pilnametystės. Kadangi tai yra dar pakankamai nauja paslauga, mokslinėje literatūroje apie ją informacijos mažai, o tyrimai Lietuvoje nėra atlikti. Nepaisant to, kad kyla įvairių iššūkių įveiklinant globos centrus, esanti politinė valia ir pripažinimas (globos centrų reglamentavimas įstatyminiu lygmeniu) prisideda prie šios paslaugos atsiradimo, tačiau šiuo metu Lietuvoje esantys 66 globos centrai daugiausia finansuojami Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis (t.y. veikia projekto rėmuose), todėl iškyla veiklos „projektiškumo“ rizika, kad projektui pasibaigus veikla kai kuriose savivaldybėse gali sustoti. Todėl vienas iš socialinę politiką formuojančių institucijų tikslų turėtų būti suformuoti savivaldybėse stiprią nuomonę apie globos centrų paslaugų būtinumą.
3. Globos centrų veiklos veiksmingumą šiuo metu geriausiai gali atskleisti juose dirbantys darbuotojai, kadangi jie yra sukaupę daugiausia patirties šioje pakankamai naujoje veikloje, kuri šalyje prasidėjo nuo 2018 m. Globos centro darbuotojai savo veikloje bendradarbiauja su įvairiomis institucijomis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, savivaldybėmis, Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, asmenimis, besirengiančiais tapti budinčiais ar nuolatiniais globėjais. Nuo globos centro darbuotojų motyvacijos priklauso ir globos centro veiklos veiksmingumas. Darbo užmokesčio didinimas yra vienas iš aktualiausių globos centro darbuotojų poreikių. Tačiau taip pat nemažiau svarbu yra ir gaunama pagalba, kadangi tik 4,6 proc. respondentų įvertino, savivaldybės ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teikiamą pagalbą kaip labai efektyvią ir palaikančią. Darbuotojai įvardija, kad labiausiai jiems trūksta bendradarbiavimo su savivaldybe, finansinio palaikymo globos centrų veiklai, pastiprinimo atliekamai veiklai tiek iš

savivaldybių, tiek iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijosbei stabilumo teisinėje bazėje reglamentuojant globos centrų veiklą užtikrinimo.

4. Dažniausiai darbuotojų pažymimos problemos yra didelis darbo krūvis, jaučiamas pastangų neįvertinimas, kas neretu atveju gali įtakoti ir nusivylimą darbo rezultatu. Ateities pespektyvoje dažnai tokie veiksniai gali pasireikšti „perdegimo“ sindromu, kuris yra ypatingai dažnas socialinės srities darbuotojams, tuo pačiu nukenčia ir darbuotojų darbo rezultatai. Globos centrų darbuotojai kaip vieną iš problemų įvardija neigiamą valdžios požiūrį, kuris turi įtakos ir asmeniniam darbuotojo nusivylimui savimi. Dauguma patiriamų iššūkių yra kyla dėl veiklos naujumo ir dažnos teisės aktų, reglamentuojančių globos centrų veiklą, kaitos.
5. Nors apie globos centrų veiklą daugiausia žino asmenys besidomintis galimybe tapti globėjais (rūpintojais), įvaikintojais, tačiau globos centrų žinomumas visuomenėje yra labai aktuali problema, todėl viešinimo problema, tikėtina, nepasiekia tų asmenų, kurie „tyliai“ svarsto apie galimybę tapti globėju. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas taip pat įvardijama kaip aktuali problema. Nepakankamas jo efektyvumas dažnu atveju gali pakenkti veiksmingų paslaugų užtikrinimui arba savalaikiam vaiko patekimui į šeimą ir t.t.
6. Šio darbo tyrimo rezultatai atskleidė, kad net 69 proc. globos centrų darbuotojų vertina, kad budintys globotojai yra labai reikalinga alternatyva institucinei globai, tačiau jiems sudaromas sąlygas vertino įvairiai. Viena iš išskirtinų budinčių globotojų veiklos savybių yra gaunamas atlygis už vaiko priežiūrą. Globos centrų darbuotojai mokamą atlygį vertina kaip efektyvią priemonę, tačiau mano, kad jis yra per mažas. Tuo tarpu budinčio globotojo nebuvimas vaiko atstovu pagal įstatymą yra vertinamas labiau teigiamai nei neigiamai kas suponuoja mintį, kad tai yra tinkamas sprendimas.
7. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globos centrai susiduria su problemomis tiek mikro, tiek makro lygmenyse. Siekiant globos centrų veiksmingumo būtina išspręsti ne tik minėtą „projektiškumo“ riziką, bet ir kitus iššūkius, su kuriais susiduria darbuotojai, patys globos centrai kaip socialinių paslaugų įstaiga. Socialinės politikos formuotojų (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) ir jos įgyvendintojų (savivaldybių) dėmesys globos centro veiklos veiksmingumui gali paskatinti vaiko globos nustatymą pas budinčius ir nuolatinius globotojus (rūpintojus), taip užtikrinant prevenciją vaikų patekimui į kitas su transinstitucionalizacijos rizika susiduriančias paslaugas – bendruomeninius vaikų globos namus, kurie šiuo metu yra masinė priemonė kaip alternatyva dideliems vaikų globos namams.

REKOMENDACIJOS

1. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas tarp globos centrų, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ir savivaldybės yra privalomas. Taip galima užtikrinti veiksmingą ir savalaikią vaiko teisių apsaugą užtikrinant geriausius vaiko interesus. Taip pat tokiu būdu įtraukiant savivaldybes ir plečiant jų žinojimą apie globos centrų veiklą.
2. Globos centrų veiklos viešinimas yra būtinas, kadangi tik taip galima užtikrinti, kad visuomenė žinotų apie šio instituto gyvavimą, žmonės galėtų drąsiai domėtis globa (rūpyba), įvaikinimu bei galimybe būti budinčiais globotojais. Tiek Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, tiek savivaldybės, tiek patys globos centrai turėtų aktyviau viešinti savo veiklą, tuo tarpu savivaldybė atitinkamai turėtų užtikrinti šios veiklos finansavimą, kadangi tai yra viena iš globos centro funkcijų numatytų Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše.
3. Darbuotojai akcentuoja dažną nusivylimą rezultatais, pastangų neįvertinimą ir panašiai todėl viena iš veiklų yra būtinybė stiprinti globos centro darbuotojų kompetenciją, skatinti supervizijų, intervizių bei mokymų aktualiomis temomis organizavimą.
4. Budinčių globotojų veikla yra vertinama kaip labai reikalinga. Savivaldybės turėtų užtikrinti galimybę globos centrams tobulinti šią veiklą, esant poreikiui turėti galimybę pasirašyti daugiau tarpusavio bendradarbiavimų sutarčių su budinčiais globotojais siekiant užkirsti bet kokią galimybę vaiko patekimui į instituciją.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Anghel, R., Herczog, M., Dima, G. 2013. The challenge of reforming child protection in Eastern Europe: The cases of Hungary and Romania, *Psychosocial Intervention*, 22: 239-249.
2. Annie, E. 2016. *A Movement to Transform Foster Parenting*. The Annie E. Casey Foundation.
3. Bass, S., Shields, M.K., ir Behrman, R.E. 2004. Children, Families, and Foster Care: Analysis and Recommendations, *Children, Families, and Foster Care*, 14(1):4-29.
4. Berrick, J.D. 1998. When Children Cannot Remain Home: Foster Family Care and Kinship Care, *Protecting Children from Abuse and Neglect*, 8(1):72-87.
5. Bilevičienė, T., ir Jonušaukas, S. 2011. *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose*. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.
6. Europos ekspertų grupė perėjimo nuo institucinės prie bendruomenėje teikiamos globos klausimais. 2012. *Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos*. Prieiga per internetą: https://www.esneu.org/sites/default/files/publications/LT_EEG_Common_Guidelines.pdf [žiūrėta 2019 01 19]
7. Bugarszki, Z., Ewijk, H. ir Wilken, J. P. 2015. *Deinstitutionalization and developing community based services. International overview*. Universities of Applied Sciences.
8. Child Welfare Information Gateway. 2016. *Kinship Guardianship as a Permanency Option*.
9. Dunajevs, E. 2012. Asmeninių socialinių paslaugų deinstitutionalizacija pokomunistinėje Lietuvoje, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 6: 45-63.
10. Felser, G. 2006. *Motyvacijos būdai: asmens sėkmę lemiantys faktoriai, praktinis psichologijos panaudojimas*. – Vilnius: Alma littera.
11. Frey, BS., Osterloh, M. 2002. *Successful management by motivation: balancing intrinsic and extrinsic incentives*. Berlin: Springer.
12. *From institutions to community living Part I: commitments and structures*. 2017. Luxembourg: Publications office of the European Union
13. Genienė R. (2020). *DeCovidacija = deinstitutionalizacija. Savarankiškas gyvenimas ir įtrauktis į bendruomenę*. Socialinė Teorija, Empirija, Politika Ir Praktika, 21: 26-36.
14. Genienė, R. ir Šumskienė, E. 2016. Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12: 74-89.
15. Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globos vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas. 2018 m. sausio 19 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro. Įsakymo Nr. A1-28.

16. Grigore, M. C. 2016. Psychotraumatology Aspects Highlighted in Personal and Transgenerational History of Professional Foster Parents, in Relation to Career Choice, *Journal of Experiential Psychotherapy*, 19: 17-34.
17. Gudžinskienė, V. ir Navaitis, G. 2016. Įvaikinimas: deinstitutionalizacija - palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas, *Socialinis darbas*, 14(2): 134–147.
18. Gvaldaitė, L. 2017. Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 14: 48-63.
19. Gvaldaitė, L. ir Šimkonytė, S. 2016. Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį, *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12: 55-73.
20. Holzscheiter, A. ir Cantwell, N. 2008. *Children deprived of their family environment a commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Martins Nijhos Publishers, Boston.
21. Ilinca, S. et al. 2015. European protection systems in the areas of childcare and long-term care: Good practices and lessons learned. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research.
22. Ismayilova, L., Ssewamala, F. ir Huseunli, A. 2014. Reforming child institutional care in the Post-Soviet bloc: The potential role of family – based empowerment strategies, *Children and Youth Services review*, 47: 136-148.
23. Ivanova, V. ir Bogdanov, G. 2013. The deinstitutionalization of children in Bulgaria – The role of EU, *Social policy and administration*, 47(2): 199-217.
24. Johnson, R., Browne, K. ir Hamilton-Giachritsis, C. 2006. Young children in institutional care at risk of harm. *Trauma Violence Abuse*, 7(1): 34-60.
25. Kardelis, K. 2016. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
26. Kiaunytė, A. ir Lygnugarienė, V. 2019. vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervizijos poreikį? *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 23(1): 69-94.
27. Kunitoh, N. 2013. From hospital to the community: The influence of deinstitutionalization on discharged long-stay psychiatric patients, *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 67: 384–396.
28. Lane, J.E. ir Ersson, S. 2000. *The new institutional politics. Performance and outcomes*. London: Routledge.
29. Lietuvos respublikos seimas. 2018. *Seimo LSDD frakcijos pranešimas: „Tikslas – sunaikinti sovietmetį menančių institucinę globą Lietuvoje“*. Prieiga per internetą:

https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15593&p_k=1&p_t=255199&fbclid=IwAR2S8TWqjxKD2FTVFnH2zr5lSDTWJkhyv0ORSSStv7Rw5pVT8fLgrxEwmqYk [žiūrėta 2020.01.19]

30. Lietuvos respublikos seimas. 2018. *Socialinės apsaugos ir darbo ministro Lino Kukuraičio pranešimas apie institucinės globos pertvarkos įgyvendinimą*. Prieiga per internetą:

https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=25608&p_k=1&p_t=260815&fbclid=IwAR10Nq2HlIM0xTaZGZ-s9w1qUMheSfcxuLjsjKPHY9C5UEZz1CTei8oVzPs [žiūrėta 2020.01.19]

31. Lietuvos respublikos seimas. 2018. Konferencija „*Deinstitucionalizavimo patirtys ir iššūkiai*“. Prieiga per internetą:

https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15258&p_k=1&p_event_id=6880 [žiūrėta 2020.01.19]

32. Lydia Killos, Ph. D, et. al. 2018. *Safe Strong Supportive, Guardianship Assistance Policy and Implementation, A National Analysis of Federal and State Policies and Programs*.

33. March, J. G., OLSEN, J. P. 1989. *Rediscovering Institutions*. The organizational basic of politics, New York.

34. Mataitytė – Diržienė, J. 2015. Sutrikusios psichikos asmenų įvaizdis Lietuvos dienraščiuose ir interneto naujienų svetainėse, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 5: 92-102.

35. Mokomoji medžiaga. 2016. *Deinstitucionalizacija – tvarus perėjimas nuo institucijų iki paslaugų šeimoje ir bendruomenėje*. Prieiga per internetą: http://ziburio-fondas.lt/wp-content/uploads/sites/5/2015/11/FINAL_De-I-mokymu-programa.pdf [žiūrėta 2020.01.18].

36. Naujanienė, R. 2007. *Supervizijos samprata socialiniame darbe. Iš socialinio darbuotojo vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje*, Vilnius: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.

37. North, D. C. 2003. *Institucijos, jų kaita ir ekonomikos veikmė*. Vilnius: Eugrimas.

38. Parsons, W. 2001. *Viešoji politika*. Eugrimas, Vilnius.

39. Pūras, D. 2012. *Institucinė globa – vaikų iki trejų metų amžiaus teisių pažeidimas*. Unated Nations Human Rights Office of the Hight Commissionier.

40. Sansone, C., Harackiewicz, JM. 2000. *Intrinsic and extrinsic motivation: the search for optimal motivation and performance*. San Diego: Academic Press.

41. Smyke, T. A., Koga, S., Johnson, D.E., Fox, N.A., Marshal, P.J., Nelson, Ch. Ir Zeanach C.H. 2007. The caregiving context in institution-reared and family-reared infants and toddlers in Romania, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(2): 210-218.

42. Socialinių paslaugų įstatymas. Patvirtintas 2006 m. sausio 19 d. Respublikos Prezidento, Nr. X-493.

43. Stražinskaitė, D. ir Kvieskiene, G. 2015. Lietuvos ir Vengrijos vaikų globos sistemų palyginimas, *Socialinis ugdymas*, 48(1): 39-53.

44. Šumskienė, E. 2014. Psichikos sveikatos priežiūros deinstitutionalizacija Lietuvoje: minimalūs pokyčiai „maksimalistinėse“ organizacijose, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8: 89-99.
45. Šumskienė, E. ir Mataitytė – Diržienė, J. 2013. *Nuo mitų prie tikrovės: psichikos sveikatos vaizdavimas žiniasklaidos priemonėse: metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
46. Tamutienė, I. 2004. Sistemos prievarta prieš vaikus: sąvoka, apraiškos, veiksniai, priežastys ir prevencija, *Filosofija. Sociologija*, 15(2): 52-57.
47. Triseliotis, J., Borland, M. ir Hill, M. 2000. *Delivering Foster Care*. London.
48. UNICEF Europe and Central Asia Regional Office. 2018. *15 years of De-Institutionalization Reforms in Europe and Central Asia. Key results achieved for children and remaining challenges*.
49. Opening Doors for Europe's Children. 2014. *Deinstitutionalisation and Quality Alternative Care for Children In Europe*.
50. Vaiko teisių konvencija, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501.
51. Ward, H., Holmes, L. Soper, J. 2008. Costs and consequences of placing children in care, *Jessica Kingsley Publishers*.

PRIEDAS

Anketinės apklausos tyrimo instrumentas:

1. Lytis:
 - Moteris
 - Vyras
2. Amžius:
 - Iki 25 m.
 - 26-40
 - 41-60
 - 61+
3. Jūsų išsilavinimas:
 - Profesinis
 - Aukštasis koleginiis
 - Aukštasis universitetas
4. Gyvenamoji vietovė:
 - Miestas
 - Kaimas
 - Priemestis
 - Vienkiemis
5. Kiek laiko dirbate globos centre?
 - Mažiau nei metus
 - Nuo metų iki 2 metų
 - Nuo 2 metų iki 3 metų
 - Ilgiau nei 3 metus
6. Iki įsidarbinant globos centre, kurioje srityje dirbote?
 - Socialinės apsaugos sistemoje - socialinių paslaugų įstaigoje
 - Socialinės apsaugos sistemoje - Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyboje
 - Sveikatos paslaugų sistemoje
 - Švietimo paslaugų sistemoje
 - Niekur nedirbau
 - Kitoje srityje
7. Jūsų nuomone:

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Neturiu nuomonės	Sutinku	Visiškai sutinku
1.Globos centrai yra žinomi plačiam visuomenei	☐	☐	☐	☐	☐
2.Globos centrai yra žinomi asmenims, besirengiantiems globoti, įsivaikinti ar tapti budinčiais globotojais	☐	☐	☐	☐	☐
3.Globos centrų veiklos viešinimas yra pakankamas	☐	☐	☐	☐	☐
4.Tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp globos centrų, VVTAĮT ir savivaldybių yra pakankamas	☐	☐	☐	☐	☐
5.Globos centrų darbuotojų kompetencijos yra pakankamos	☐	☐	☐	☐	☐
6.Jūsų globos centre dirbančių globos koordinatorių skaičius yra pakankamas	☐	☐	☐	☐	☐

7. Jūsų globos centre dirbančių VVTAIT atestuotų asmenų skaičius yra pakankamas	0	0	0	0	0
8. Jūsų globos centre dirbančių psichologų skaičius yra pakankamas	0	0	0	0	0
9. Budintiems globotojams mokamas atlygis yra pakankamas	0	0	0	0	0

8. Budinčio globotojo svarba kaip alternatyva institucinei globai?

- Labai reikalingi
- Reikalingi
- Nei reikalingi, nei nereikalingi
- Nereikalingi

9. Budinčiam globotojui sudaromų sąlygų vertinimas (Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia visiškai neefektyvu, o 5 - labai efektyvu):

	1	2	3	4	5
Budintiems globotojams mokamas atlygis yra tinkama priemonė	0	0	0	0	0
Budintys globotojai netampa vaiko atstovais pagal įstatymą	0	0	0	0	0
Budintys globotojai gali pasirinkti kokio amžiaus vaikus prižiūri	0	0	0	0	0
Budintys globotojai gali pasirinkti kokios lyties vaikus nori prižiūrėti	0	0	0	0	0
Budinčių globotojų atranka ir vertinimas yra per daug sudėtingas	0	0	0	0	0
Budintys globotojai vienu metu negali globoti (rūpinti), prižiūrėti daugiau kaip 3 vaikų	0	0	0	0	0
Budintiems globotojams atliekamas jų veiklos efektyvumo vertinimas	0	0	0	0	0

10. Kam jūsų manymu globos centrų teikiama pagalba yra reikalinga? Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia visiškai nereikalinga, o 5 - labai reikalinga.

	1	2	3	4	5
Globėjams (rūpintojams)	0	0	0	0	0
Globėjų (rūpintojų) vaikams	0	0	0	0	0
Įtėviam	0	0	0	0	0
Įvaikintiems vaikams	0	0	0	0	0
Budintiems globotojams	0	0	0	0	0
Budinčių globotojų prižiūrimiems vaikams	0	0	0	0	0
Šeimynoms	0	0	0	0	0
Šeimynose globojamiems vaikams	0	0	0	0	0
Bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojams	0	0	0	0	0
Vaikų globos namų darbuotojams	0	0	0	0	0
Asmenims norintiems tapti budinčiais globotojais, globėjais (rūpintojais), įtėviais, šeimynų dalyviais	0	0	0	0	0

11. Kurios globos centro teikiamos paslaugos yra labiausiai būtinos? Įvertinti skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia visiškai nebūtinos, o 5 labai būtinos.

	1	2	3	4	5
GIMK mokymai	0	0	0	0	0
Budinčių globotojų, globėjų (rūpintojų), tėvių paiešką	0	0	0	0	0
Pagalbos koordinavimas	0	0	0	0	0
Psichologo pagalba	0	0	0	0	0
Savitarpio pagalbos grupės	0	0	0	0	0
Laikinas atokvėpis	0	0	0	0	0
Poreikių įvertinimas ir pagalbos plano sudarimas	0	0	0	0	0
Tęstiniai mokymai	0	0	0	0	0
Bendrų švenčių organizavimas/užimtumo organizavimas	0	0	0	0	0

12. Kaip dažnai reikėtų palaikyti kontaktą su klientais siekiant pasiekti efektyvių rezultatų?

	Kartą per savaitę	Kartą per mėnesį	Kartą per du mėnesius	Kartą per tris mėnesius	Kartą per pusmetį	Nereikia kontakto palaikyti iš viso
1.Su budinčiais globotojais ir prižiūrimais vaikais	0	0	0	0	0	0
2.Su globėjais (rūpintojais) ir globojamais (rūpinamais) vaikais	0	0	0	0	0	0
3.Su tėvais ir įvaikintais vaikais	0	0	0	0	0	0
4.Su šeimynomis ir globojamais (rūpinamais) vaikais	0	0	0	0	0	0
5.Su bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojais	0	0	0	0	0	0

13. Iššūkiai kylantys globos centrų darbuotojams?

	Niekada	Visiškai neaktualu	Neaktualu	Neturiu nuomonės	Aktualu	Labai aktualu
Didelis darbo krūvis	0	0	0	0	0	0
Nusivylimas savimi	0	0	0	0	0	0
Nusivylimas rezultatu	0	0	0	0	0	0
Perdegimas	0	0	0	0	0	0
Prastos darbo sąlygos	0	0	0	0	0	0
Pastangų neįvertinimas	0	0	0	0	0	0
Neigiamas klientų požiūris	0	0	0	0	0	0
Neigiamas valdžios požiūris	0	0	0	0	0	0

Mažas atlyginimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lėšų veikloms įgyvendinti trukumas	☐	☐	☐	☐	☐	☐

14. Pagalba teikiama globos centrams:

	Labai efektyvi/palaikanti	Efektyvi/kartais palaikanti	Nei efektyvi, nei neefektyvi	Neefektyvi, trukdanti dirbti	Pagalbos nėra
Projekto „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“ komandos	☐	☐	☐	☐	☐
Savivaldybės	☐	☐	☐	☐	☐
Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	☐	☐	☐	☐	☐
Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos	☐	☐	☐	☐	☐
Kitų globos centrų	☐	☐	☐	☐	☐

15. Kaip manote, nuo ko priklauso globos centre teikiamų paslaugų efektyvumas? Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia visiškai nepriklauso, 5 - labai priklauso.

	1	2	3	4	5
Darbuotojų kompetencijos	☐	☐	☐	☐	☐
Asmeninių darbuotojų įgūdžių	☐	☐	☐	☐	☐
Klientų motyvacijos	☐	☐	☐	☐	☐
Globos centro finansinių galimybių	☐	☐	☐	☐	☐
Nuo globos centrų bendradarbiavimo tarpusavyje	☐	☐	☐	☐	☐
Teikiamos pagalbos globos centro specialistams	☐	☐	☐	☐	☐
Globos centro vadovo	☐	☐	☐	☐	☐
Valdžios institucijų palaikymo ir veiklos įvertinimo	☐	☐	☐	☐	☐

16. Įrašykite kokios pagalbos jums trūksta iš savivaldybės:

Įrašyti:

17. Įrašykite kokios pagalbos jums trūksta iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos:

Įrašyti: